

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΜΠΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ-ΘΕΩΡΙΑΣ, ΤΕΧΝΗΣ/ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΧΡΗΣΤΙΚΟΤΗΤΑ, ΟΜΟΡΦΙΑ, ΕΚΘΕΜΑ.
ΤΟ ΧΡΗΣΙΜΟ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΟ;
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΣΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΕΡΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΤΟ ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΕΧΝΗΣ	7
1.1. Η έννοια της λαϊκής παράδοσης	7
1.2. Η χρηστικότητα των αντικειμένων	9
1.3. Χρηστικότητα και αισθητική	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΙΑ	12
2.1. ΕΡΜΗΝΕΥΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΕΧΝΗΣ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
ΤΟ ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΩΣ ΕΚΘΕΜΑ	15
3.1. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ	15
3.2. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΕ-ΕΚΘΕΜΑ.....	16
3.3. ΤΟ ΕΚΘΕΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ.....	17
3.4. ΤΟ ΕΚΘΕΜΑ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ	18
3.5. ΑΥΘΕΝΤΙΚΟ ΕΚΘΕΜΑ - ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΟ ΕΚΘΕΜΑ	18
3.6. ΕΚΘΕΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΣΥΝΗ	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ.....	21
4.1. Η σύνδεση με το μουσείο και τους άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.	21
4.2. Εκπαιδευτικά προγράμματα στα Μουσεία.....	21
4.3. Αρχές σχεδιασμού μιας μουσειακής εκπαιδευτικής δραστηριότητας	22
4.4. Σειρά ενεργειών για το σχεδιασμό της δράσης	23
4.5. Θεωρητικές και μεθοδολογικές προτάσεις για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επισκέψεων σε Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς	24
4.6. Προσεγγίζοντας τα έργα τέχνης στο Μουσείο: παραδείγματα αξιοποίησης των χώρων πολιτισμικής αναφοράς με εστίαση στην παρατήρηση μουσειακών εκθεμάτων.....	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ ΤΟΥ 78

5.1.Σύντομο ιστορικό 78

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 86

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 87

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ολοκληρώνοντας το 2017 τις μεταπτυχιακές μου σπουδές στο Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, εκτιμώ ότι ως ενεργός εκπαιδευτικός αποκόμισα πολύ χρήσιμη γνώση για την επαγγελματική ζωή μου.

Οφείλω να ευχαριστήσω όλους τους διδάσκοντες του Τμήματος ΠΤΕΤ γιατί όλοι τους είτε με την διδασκαλία είτε με την ανταλλαγή απόψεων μαζί μου, με προέτρεψαν να εμβαθύνω στον κόσμο της τέχνης ώστε αυτή να είναι από εδώ και πέρα κύριο στοιχείο της διδακτικής πράξης.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τους καθηγητές κ.κ. Στέφανο Τσιόδουλο, Λέκτορα του Τμήματος ΠΤΕΤ, και τον κύριο Παπαδημητρόπουλο Παναγιώτη, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος ΠΤΕΤ που αποτέλεσαν την Τριμελή Επιτροπή αξιολόγησης της διπλωματικής μου εργασίας, παρά τα ασφυκτικά πλαίσια που τέθηκαν σε αυτούς από μένα. Ακόμη οφείλω και ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ στον καθηγητή κύριο Γεώργιο Σμύρη που υπήρξε ο εμπνευστής ιδεών και απόψεων στην διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών μου. Αλλά και σε ένα ακόμη πρόσωπο που δεν είναι πια εν ζωή, τον αείμνηστο Θάνο Χρήστου.

Σε όλους τους αναφερθέντες, θέλω να υποσχεθώ ότι από όποια θέση κι αν βρίσκομαι στην εκπαίδευση, θα προσπαθώ η τέχνη σε όλες της τις μορφές να διαπερνά το διδακτικό μου έργο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η τέχνη αποτελεί μια κοινωνική διαδικασία, η οποία συνδέεται και αλληλεπιδρά με τις υπόλοιπες πτυχές της κοινωνίας κι επομένως δεν μπορεί να υπάρξει ένας σταθερός, διαχρονικός ορισμός της. Ο θεσμικός ορισμός της τέχνης εξαρτάται κάθε φορά από αυτούς που ανήκουν και από αυτούς που αποκλείονται από το εν λόγω πεδίο. Το τι εντάσσεται και τι όχι στον «κόσμο της τέχνης» διαφέρει από εποχή σε εποχή και από τόπο σε τόπο. Αντίστοιχα διαφοροποιούνται και οι θεσμοί της τέχνης ανά περιόδους, όπως εξελίσσεται και η ίδια άλλωστε, αφού είναι και αυτή ένας θεσμός όπως όλοι οι υπόλοιποι (*Levine 1972*).

Ορισμένα στοιχεία της, όμως, παραμένουν σταθερά για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα από άλλα, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με τα μουσεία. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, προστίθενται όλο και περισσότερες παράμετροι, φτάνοντας στο σημείο τα τελευταία χρόνια να μην εξαιρείται σχεδόν τίποτα πλέον από τον «κόσμο της τέχνης», κάτι που ισχύει κατ' επέκταση και για τους Θεσμούς. Ως αποτέλεσμα, οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό ως τέχνη είναι ήδη θεσμοθετημένο, επειδή γίνεται αντιληπτό από τους συμμετέχοντες στον «κόσμο της τέχνης», ως Τέχνη, εξηγεί η *Fraser* (2009: 413).

Παρόλα αυτά η Τέχνη μοιάζει να παίζει δευτερεύοντα ρόλο μέσα σε μια οργανωμένη κοινωνία με τους υπόλοιπους θεσμούς να περιορίζουν την εκφραστική της δύναμη, στερώντας της τη δυνατότητα να εμπλακεί ενεργά στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Αντίθετα, συχνά χρησιμοποιείται ως εργαλείο αποσυμπίεσης των «πρωτευόντων θεσμών», εξαιτίας της ιδιότητάς της να λειτουργεί σαν μέσο προπαγάνδας, ή σαν έμμεσος τρόπος προώθησης συγκεκριμένων πολιτικών και κοινωνικών ιδεών. Ειδικότερα, ο *Albrecht* πιστεύει πως η Τέχνη είναι θεσμός μπορεί να θεωρηθεί ένα είδος μειονοτικού πολιτισμού, ο οποίος λειτουργεί τόσο σαν μέσο αλλαγής, όσο και ανάπτυξης, αλλά μέσα σε μια πολύπλοκη πλουραλιστική κοινωνία (1968: 390). Υπό συγκεκριμένες συνθήκες, λοιπόν, θα μπορούσαμε να μιλάμε για μια πολύ δυναμική μορφή τέχνης, αλλά τα πράγματα δεν είναι έτσι ακριβώς σήμερα. Ο *Foster* για παράδειγμα, υποστηρίζει ότι το νόημα που παράγεται εντός του θεσμικού πλαισίου είναι παθητικό και γι' αυτό ο καλλιτέχνης πρέπει να βρει τη θέση του μέσα

στην παραγωγική διαδικασία και να εργάζεται και αυτός με σκοπό να αλλάξει τα μέσα παραγωγής (2008). Αν η Τέχνη, δηλαδή καταφέρει να αντιταχθεί στους ίδιους τους θεσμούς που τη διέπουν, τότε θα είναι «αληθινή».

Στο πεδίο της τέχνης, θεσμοί θεωρούνται τα μουσεία, οι γκαλερί, τα Πανεπιστήμια, οι ιδιωτικές και δημόσιες συλλογές, οι ακαδημίες, τα περιοδικά τέχνης κ.ο.κ. Ο κατεξοχήν θεσμός της τέχνης, όμως είναι το *μουσείο*, μέσα στο οποίο, σύμφωνα με τον Foucault, γίνεται μια προσπάθεια «να κλειστεί σε έναν τόπο όλος ο χρόνος» (2012). Τα μεγαλύτερα ευρωπαϊκά μουσεία, που βρίσκουν στα σημαντικότερα αστικά κέντρα της περιοχής, πήραν τη σημερινή του μορφή μεταξύ του 1734 και του 1836, όταν οι πρώτες ιδιωτικές συλλογές μετατράπηκαν σε δημόσια μουσεία (χαρακτηριστικό παράδειγμα το Λούβρο). Στη συνέχεια, αποτέλεσαν το σημείο αναφοράς των αστών, ως μηχανές αναπαράστασης που εξυπηρετούσαν το εθνικό συμφέρον και βρισκόταν υπό τον έλεγχο των ισχυρών. Τα διέκρινε μια δομική ομοιότητα στη λειτουργία τους, που είχε θεσμοθετηθεί ήδη από το Διαφωτισμό και διατηρείται σε μεγάλο βαθμό μέχρι και σήμερα. Συχνά έχουν παραλληλιστεί ως θεσμός τόσο με τη φυλακή ή το ψυχιατρείο, όσο και με τα πανεπιστήμια ή τις ακαδημίες. Ο Hito Steyerl, παραδείγματος χάριν, παρατηρεί ότι το μουσείο έχει «συγγένεια με το πρότυπο διασκορπισμού που συναντά κανείς στο χώρο του κοινωνικού εργοστασίου» (2013: 146). Στον αντίποδα, ο Κιουπκολής αντιλαμβάνεται τα μουσεία ως εν δυνάμει «προνομιακά πεδία ενός σύγχρονου πειραματισμού για την πολιτική επινόηση των άλλων κοινών της συνεργασίας, του μοιράσματος, της αυτονομίας, της δημιουργίας ετερότητας και της χειραφέτησης» (2013:51). Όπως και αν προσεγγίζεται το μουσείο πάντως, παρουσιάζεται πάντοτε κοινωνικά ενεργό, είτε με θετική, είτε με αρνητική χροιά.

Είναι όμως αυτή η δράση ουσιαστική και αναγκαία στην κοινωνία, ή θα μπορούσε η τέχνη να συνεχίσει να υπάρχει και χωρίς θεσμούς; Ο κριτικός και θεωρητικός *Boris Groys*, υποστηρίζει ότι δεν πρέπει να καταργηθεί το μουσείο, ο βασικότερος θεσμός της τέχνης δηλαδή, αλλά θα πρέπει να συνεχίσουμε να λειτουργούμε εντός των μουσειακών θεσμών, όπου «το οποίο λεξιλόγιο των σύγχρονων μαζικών μέσων ενημέρωσης μπορεί να συγκριθεί κριτικά με την κληρονομιά παλαιότερων εποχών (*Groys 2008*).

Θεωρεί επομένως την ύπαρξη του θεσμού αυτού αναγκαιότητα, στο πλαίσιο της ιστορικής συνέχειας, αγνοώντας όμως το γεγονός ότι δεν υφίστατο ανέκαθεν. Την πιο γνώριμη σε εμάς μορφή την πήρε το μουσείο από το Διαφωτισμό και μετά, όπως είδαμε, αλλά ακόμα και αυτή στην πορεία του χρόνου.

Το μουσείο ξεκίνησε ως δημόσιος θεσμός που είχε σαν στόχο τη δραστηριοποίηση και την ενεργοποίηση ολόκληρης της κοινωνίας. Ήθελε να επιμορφώσει το ευρύ κοινό και να του παρουσιάσει εικόνες και πληροφορίες άγνωστες έως τότε. Σταδιακά τότε γίνεται όλο και πιο προσιτό στο κοινό, επιζητώντας την διάδραση και τη συμμετοχή. Με την εδραίωση του «κόσμου της τέχνης», καθιερώθηκε παράλληλα και μια αντίστοιχη ελίτ, η οποία θεωρούσε τα μέλη της τα μόνα κατάλληλα να διαχειριστούν την πολιτιστική κληρονομιά. Κατά συνέπεια, συγκεκριμένοι άνθρωποι, λόγω της οικονομικής και κοινωνικής της θέσης, άρχισαν να προωθούν συγκεκριμένους καλλιτέχνες, πρακτικές και συμφέροντα. Με αυτόν τον τρόπο, είναι σαν να αφέθηκε σιγά σιγά η πολιτισμική παραγωγή εξ ολοκλήρου στα χέρια όσων έχουν τα απαραίτητα χρήματα για να τη στηρίξουν. Έτσι, πολλοί οργανισμοί και ιδρύματα συχνά αυτολογοκρίνονται σήμερα προκειμένου να καταφέρουν να πάρουν μια επιδότηση, κάτι που υπονοεί θεσμικό έλεγχο εκ των προτέρων.

Παρόλο που η Jelinek υποστηρίζει ότι η τέχνη έχει μια σχετική αυτονομία σε σχέση με την υπόλοιπη αγορά, ο τρόπος λειτουργίας της δείχνει ότι δεν διαφέρει πολύ από μια οποιαδήποτε επιχείρηση. Η λογική των επιδοτήσεων εξάλλου, είναι μια ανταλλαγή κεφαλαίων ουσιαστικά, μόνο που το χρηματικό αντίτιμο εδώ αντιστοιχεί σε κάτι συμβολικό (*Bourdieu, Haacke 1995*).

Σήμερα, η δύναμη μιας ελίτ μέσα στον «κόσμο της τέχνης» μοιάζει όχι μόνο να μη περιορίζεται, αλλά να αποκτά όλο και μεγαλύτερη επιρροή στο σύνολο των λειτουργιών του πεδίου. Στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης οικονομίας, μειώθηκε ο αριθμός των ανθρώπων που γνωμοδοτούν για την τέχνη σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Μπορεί δηλαδή να υπάρχει ένα φαινομενικά μεγαλύτερο εύρος επιλογών, αλλά η διαχείριση του «κόσμου της τέχνης» γίνεται από όλο και λιγότερα άτομα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΕΧΝΗΣ

Η παραδοσιακή κοινωνία στηριγμένη στον προφορικό λόγο και στον θεματοφύλακά του, τη μνήμη, μπορεί αλήθεια να μας προσφέρει σήμερα ένα παράδειγμα ολοκληρωμένης κοινωνίας, όπου οι σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους είναι «αυθεντικές» και όπου η δημιουργικότητα δεν αποτελεί προνόμιο των ολίγων, εφόσον όλοι έχουν τη δυνατότητα να εκφράζονται και να δημιουργούν. Πρωτοτυπία βέβαια δεν υπάρχει το καινούριο είναι απλώς μία παραλλαγή του παραδεδομένου.

Στον πληθυσμό μιας παραδοσιακής κοινότητας η καμπύλη, που παριστάνει τη συχνότητα της δημιουργικότητας έχει μικρό ύψος και μεγάλο πλάτος, πράγμα που σημαίνει ότι πλησιάζει την ομαλή κατανομή. Στις βιομηχανικές κοινωνίες, αντίθετα η κατανομή είναι εντελώς ασύμμετρη η καμπύλη παρουσιάζει στις χαμηλές συχνότητες του πληθυσμού μια αιχμή, η οποία αντιπροσωπεύει την υψηλή δημιουργικότητα ελαχίστων ατόμων, ενώ στις μεγάλες συχνότητες του πληθυσμού η μονοτονία της ευθείας μαρτυρεί την ισοπέδωση της βάσης. Όσο για το δημιουργό, που βρίσκεται στην κορυφή της αιχμής, έχουν γραφεί πολλά για την μοναξιά του.

Η προηγούμενη διάκριση, που μόνο μέσα από αυτό το ανθρωπολογικό πρίσμα μπορεί να γίνει ορατή είναι ήδη ένα μεγάλο κέρδος.

Η λειτουργία ωστόσο της δημιουργικότητας στον παραδοσιακό πολιτισμό αποτελεί βέβαια, παράδειγμα, που θα μπορούσε ίσως να χρησιμεύει και ως υπόδειγμα, αλλά όχι προς μίμηση. Στην δική μας κοινωνία έχουμε να κάνουμε μ' ένα σύστημα εντελώς διαφορετικό.

Στον παραδοσιακό πολιτισμό η δημιουργικότητα είναι αυθόρμητη γιατί είναι αποτέλεσμα των συνθηκών της ζωής· στον σύγχρονο βιομηχανικό πολιτισμό γίνονται προσπάθειες, περιορισμένες φυσικά, να τη διδάξουν στα σχολεία, ακριβώς γιατί οι συνθήκες της ζωής δεν την ευνοούν.

1.1. Η έννοια της λαϊκής παράδοσης

Διαχρονικά θέματα όπως η αγάπη, ο γάμος, ο χωρισμός, η ξενιτιά, ο θάνατος, η φύση, η λαϊκή αρχιτεκτονική, το νανούρισμα, τα επαγγέλματα, οι ενδυμασίες, τα εργαλεία,

αλλά και τα παραμύθια, τα τραγούδια, οι χοροί, οι συνταγές, οι συνήθειες, οι τρόποι καλλιέργειας της γης, η λαϊκή ιατρική, οι δοξασίες οι παροιμίες, τα παιχνίδια, η λαϊκή χειροτεχνία, αποτελούν άξονες μελέτης και στη σημερινή εποχή, όπως και στην παλαιότερη. Η κάθε γενιά, η κάθε κοινωνία θέτει τους δικούς της προβληματισμούς, τα δικά της «θέλω», σύμφωνα με τις δικές της ανάγκες, και κάθε φορά η προηγούμενη γενιά γίνεται ένα σκαλοπάτι για την επόμενη. Η νέα γενιά έχει στη διάθεση της για μελέτη αυτά που έχουν ήδη προηγηθεί, όταν και όποτε τα χρειαστεί. Τα προηγούμενα σκαλοπάτια αποτελούν την παράδοση, ενώ τα νέα αποτελούν τα διαφορετικά στοιχεία που έρχονται να προστεθούν στα παλιά. Αυτή η διαρκής εξέλιξη που συντελείται ανάμεσα στο παλιό και στο νέο δημιουργεί κάθε φορά νέες μορφές πολιτισμού (Σκόπας, 1996, Βογιατζόγλου 1986).

Η παράδοση εμπεριέχει στοιχεία που αφενός έχουν δημιουργηθεί από την κοινωνική ομάδα, το δημιουργό-λαό και το έργο είναι αποτέλεσμα ομαδικής προσπάθειας. Δηλαδή, η προσπάθεια αυτή έχει ξεκινήσει από τον ανώνυμο δημιουργό και στην πορεία εμπλουτίστηκε από τις ομαδικές εμπειρίες. Σ' αυτήν την περίπτωση αναφερόμαστε στη λαϊκή παράδοση και το λαϊκό πολιτισμό. Αφετέρου η παράδοση εμπεριέχει στοιχεία που έχουν δημιουργηθεί από τον ένα, τον εμπνευσμένο, επώνυμο δημιουργό και τις ατομικές εμπειρίες. Εδώ αναφερόμαστε στη λόγια παράδοση. Συχνά λόγια και λαϊκή παράδοση συνδιαλέγονται, αντλώντας η μια στοιχεία από την άλλη. Το κάθε είδος έχει να προσφέρει πληροφορίες και μπορεί να φανεί χρήσιμο και αξιοποιήσιμο. Οι παλαιότερες αγροτικές κοινωνίες ερμήνευαν ουσιαστικά θέματα με βάση μύθους και δοξασίες, εκεί επικρατούσε περισσότερο η λαϊκή παράδοση. Όσο η επιστήμη εξελίσσεται και οι άνθρωποι αναζητούν τεκμηριωμένες απόψεις, επικρατεί περισσότερο η λόγια παράδοση (Βογιατζόγλου 1986).

Κάθε μορφή κοινωνίας στην εξελικτική της πορεία, αντλεί έμπνευση, ιδέες και πρότυπα είτε από τη λόγια, είτε από τη λαϊκή παράδοση, χωρίς να γίνεται πάντα σαφής διαχωρισμός, αφού συναποτελούν κομμάτια του πολιτισμού της και η σχέση τους είναι διαλεκτική.

1.2. Η χρηστικότητα των αντικειμένων

Το φυσικό και ανθρωπογενές υλικό περιβάλλον συνδέεται με τον ανθρώπινο πολιτισμό· συγκροτεί τον υλικό πολιτισμό. Άρα τα πράγματα, ανεξάρτητα από τον ιδιαίτερο τύπο τους, φέρουν πολιτισμικά νοήματα και σημασίες, καθώς οι ανθρώπινες κοινωνίες αναπτύσσουν πολύπλευρες, σύνθετες και αμφίδρομες σχέσεις και διαδράσεις με το υλικό περιβάλλον τους.

Τα χρηστικά αντικείμενα συνδέονται λοιπόν άμεσα με κοινωνικές και πολιτισμικές παραμέτρους καθώς κατασκευάζονται για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων σκοπών. Ενώ στα φυσικά αντικείμενα η φόρμα διαμορφώνει ως «το αποτέλεσμα της κατανομής της ύλης», στα χρηστικά αντικείμενα «η φόρμα καθορίζει τη διάταξη της ύλης» και προδιαγράφει κάθε φορά και την επιλογή της ύλης (Heidegger, 1986: 45).

Στα χρηστικά αντικείμενα κυριαρχεί η φόρμα, παρόλο που για να ανταποκριθούν στον χρηστικό τους ρόλο απαιτείται αρμονία φόρμας και ύλης. Η εξυπηρέτηση συγκεκριμένου σκοπού οδηγεί αρχικά στην επιλογή της κατάλληλης φόρμας και στην συνέχεια στην επιλογή της κατάλληλης ύλης. Με τον σκόπιμο συνδιασμό της φόρμας και της ύλης κατασκευάζονται τα χρηστικά αντικείμενα, τα «όργανα» ώστε να είναι χρήσιμα για κάτι (Heidegger, 1986: 46).

Όταν προσεγγίζουμε χρηστικά αντικείμενα, παρατηρούμε αρχικά τη φόρμα τους και προσπαθούμε να κατανοήσουμε πως χρησιμοποιούνται και σε τι χρησιμεύουν. Ένα ψαλίδι και ένα μολύβι διακρίνονται καταρχήν με βάση τη διαφορετική φόρμα τους και όχι με βάση τη διαφορετική ύλη τους. Ωστόσο η φόρμα παραπέμπει άμεσα στη χρήση τους και έμμεσα στην ύλη τους. Η φόρμα του ψαλιδιού ή του μολυβιού, και κατά δεύτερο λόγο η ύλη τους, παραπέμπει στη χρήση τους. (Νάκου, 2001: 26).

Επιπλέον, τα χρηστικά αντικείμενα, για να ανταποκριθούν στο χρηστικό ρόλο τους, κατασκευάζονται έτσι ώστε η φόρμα, οι διαστάσεις, η δομή, το βάρος, οι όγκοι, η ύλη τους να προσαρμόζονται στις δυνατότητες του ανθρώπινου σώματος.

1.3. ΧΡΗΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

Ο όρος «αισθητική» σημασιολογείται κατά διάφορους τρόπους: ως θεωρία της τέχνης εννοείται της υψηλής ως ιδιαίτερα εμπειρία του δημιουργού και του αποδέκτη, ως καλλιέργεια του γούστου και ως αξία του ωραίου, όπου το ωραίο έχει την έννοια καθολικής ουσίας του κόσμου. (*Δημητρίου, 2006: 23*).

Ο όρος «κουλτούρα» αποτελεί επίσης σύνθεση διαφορετικών εννοιών μέσα από την ιστορική διαδρομή της. Αρχικά σήμαινε την καλλιέργεια και στη συνέχεια την παιδεία, αργότερα τον τρόπο ζωής ή την «ψυχή του λαού», και, κατόπιν, την καλλιέργεια της υψηλής τέχνης. (*Δημητρίου, ό.π. 23*).

Τα αντικείμενα δεν συνδέονται μόνο με το κοινωνικό πλαίσιο του παρελθόντος από το οποίο προέρχονται αλλά και με το κοινωνικό πλαίσιο του παρόντος, μέσα στο οποίο τα παρατηρούμε καθώς και με τα διαφορετικά ιστορικά κοινωνικά πλαίσια που έχουν μεσολαβήσει. Το ευρύ και πολυσύνθετο κοινωνικό πλαίσιο των αντικειμένων διαμορφώνει την βασικότερη ίσως παράμετρο της πολλαπλής ερμηνείας τους στο χρόνο και την ιστορικότητά τους (*Νάκου, 2001: 55*)

Η αναζήτηση της αισθητικής διάστασης στα αντικείμενα και η μονοδιάστατη συχνά ανακήρυξή της σε αντικείμενα τέχνης μας παραπέμπει στους όρους παραγωγής και αναπαραγωγής του ιδεολογήματος της λαϊκής ψυχής (*Μπάδα, 2007: 51*)

Η ανάδειξη ωστόσο της ιδεολογίας της νεοελληνικότητας που εξωτερίκευε την ανάγκη εμφάνισης ενός νεοελληνικού αισθητικού ύφους διαμόρφωσε την εξιδανικευμένη εικόνα του λαϊκού τεχνίτη-δημιουργού, του εξίσου με το αρχαιοελληνικό πρότυπο, δημιουργικού και υψηλά επίσης αισθητικού. Έτσι το ενδιαφέρον στην έρευνα της λαϊκής τέχνης κατευθύνθηκε προς το «ωραίο» αντικείμενο και τις υποκειμενικές αισθητικές αναλύσεις (*Μπάδα: ό.π., 53*)

Συμπερασματικά θα έλεγε κάποιος ότι οι διαστάσεις της χρηστικότητας, της συλλογικής λειτουργικότητας μαζί με την έννοια της συλλογικότητας, του αυτοσχεδιασμού και του εγγενούς, αδιαχώριστης, αισθητικής διάστασης ενυπάρχουν σε ένα αντικείμενο, προϊόν ή εκφραστική μορφή της λαϊκής παραδοσιακής χειροτεχνίας και τέχνης και άρα χρειάζεται μια συμβολική και κοινωνιολογική ανάγνωσή του διακοσμητικού περιεχομένου τους. Αλλά και μια ανάγνωση των μορφών τους με την ανάλογη τοποθέτηση στον ιστορικό χρόνο που τα γέννησε

προκειμένου να κατανοηθούν και ερμηνευτούν ως πολιτισμικά προϊόντα και ως τεκμήρια έκφρασης ενός συγκεκριμένου πολιτισμού και κοινωνίας. (Μπάδα: ό.π., 56)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΙΑ

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, η αντίληψη της ομορφιάς όπως αυτή αποτυπώνεται στις ιδιότητες των αντικειμένων αντιστοιχεί στην αναγνώριση μιας ευρύτερης και μοναδικής αλήθειας που αφορά τη φύση των πραγμάτων, δηλαδή μια αλήθεια που είναι ήδη γνωστή στον αποδέκτη. Η ομορφιά και κατ' επέκταση η τέχνη αποτελεί για τον Πλάτωνα, μίμηση της πραγματικότητας.

Η συγγένεια των έργων τέχνης με τα χρηστικά αντικείμενα είναι έντονη καθώς και οι δύο τύποι αντικειμένων είναι ανθρώπινες κατασκευές.

Οι Αρχαίοι Έλληνες, που καταλάβαιναν από έργα τέχνης, χρησιμοποιούσαν για τη χειρωνακτική εργασία και για την τέχνη την ίδια λέξη: τέχνη και ονόμαζαν τα χειρώνακτα όπως και τον καλλιτέχνη: χειρώνακτα. (*Heidegger, ό.π., 97*)

Όμως το έργο τέχνης διαφέρει και από τα φυσικά και από τα χρηστικά αντικείμενα. Διαφέρει από τα φυσικά πράγματα γιατί «εκτός από το πραγμασιδές είναι και κάτι άλλο». Διαφέρει από τα χρηστικά αντικείμενα, γιατί, αν και είναι ένα κατασκευασμένο πράγμα, λειτουργεί και ως σύμβολο· «λέει και κάτι άλλο απ' ότι λέει ένα σκέτο πράγμα· το έργο τέχνης άλλο αγορεύει. Το έργο τέχνης μάς εξοικειώνει με κάτι άλλο, αποκαλύπτει κάτι άλλο· είναι αλληγορία. Μαζί με το κατασκευασμένο πράγμα, μέσα στο έργο τέχνης συντοποθετείται και κάτι άλλο. Συντοποθετώ στα αρχαία ελληνικά θα πει: συμβάλλω. Το έργο τέχνης είναι σύμβολο» (*Heidegger, ό.π., 33-34*)

Παρόλο που η κατασκευή ενός οργάνου και η δημιουργία ενός έργου τέχνης «έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό τους ότι αποτελούν μια παραγωγή», η παραγωγή του έργου τέχνης δεν αφορά «στο φορμάρισμα μιας ύλης ως προετοιμασία για τη χρησιμοποίηση» αλλά στο ίδιο το γεγονός της δημιουργίας ενός όντος που αποκαλύπτει την αλήθεια, τη «μη κρυπτότητα των όντων». (*Heidegger, ό.π., 106-107*) Γι' αυτό και η χρήση των «χρηστικών» αντικειμένων δεν προϋποθέτει κάποιου τύπου ερμηνευτική προσέγγιση ενώ η χρήση των έργων τέχνης προϋποθέσει την ερμηνεία τους. Τα χρηστικά αντικείμενα κατασκευάζονται για να χρησιμοποιούνται ενώ τα έργα τέχνης για να αποκαλύπτουν κάποια αλήθεια. Ακριβώς επειδή τα έργα

τέχνης λειτουργούν ως δημιουργήματα που αποκαλύπτουν την αλήθεια, έχουν ανάγκη τους θεατές, που θα «ανταποκριθούν προς την αλήθεια που συμβαίνει μέσα» τους.

2.1. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΕΧΝΗΣ

Η ερμηνευτική προσέγγιση του έργου τέχνης είναι μία καθοριστική διαδικασία τόσο για τα υποκείμενα που τα παρατηρούν όσο και για τα ίδια τα έργα. Η διαδικασία της ερμηνείας είναι απαραίτητη για να λειτουργήσουν τα έργα τέχνης ως έργα τέχνης, αποκαλύπτοντας την αλήθεια και βοηθώντας τους θεατές να δομήσουν αντίστοιχη γνώση.

Η γνώση δε συνίσταται απλώς σε κάποια πληροφόρηση ή παράσταση σχετικά με κάτι. Όποιος γνωρίζει αληθινά τα όντα, γνωρίζει το τι θέλει όντας ανάμεσά τους. «Η γνώση είναι η εκστατική αυτοεγκατάλειψη του υπάρχοντος ανθρώπου στη μη-κρυπτότητα του Είναι». (*Heidegger, ό.π., 112*)

Η αλήθεια του έργου τέχνης είναι ιστορική γιατί, μεταξύ άλλων, συνδέεται με το συγκεκριμένο ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο το έργο δημιουργήθηκε για να παρέχει την αλήθεια του. Όταν τα έργα τέχνης αποκοπούν από τον οικείο κόσμο τους, δεν λειτουργούν ως έργα τέχνης αλλά ως αντικείμενα εκτεθειμένα «στην αδιακρισία ενός αλλότριου κόσμου» (*Τζαβάρας, 1986: 18*)

Ένα άγαλμα θεότητας από την Κίνα, την Ινδία, την Αφρική, τη Ν. Αμερική ή την Αρχαία Ελλάδα δεν αποκαλύπτει πια σ' εμάς τη θεότητα αλλά φαντάζει ως ένα αντικείμενο που απλώς αναπαριστάνει κάτι. Δεν λειτουργεί ως έργο τέχνης γιατί κατά τον *M. Heidegger (ό.π., σελ. 61-62)*, τα έργα τέχνης δεν μιμούνται ούτε αναπαριστούν το πραγματικό. Η Καλλιτεχνική μορφή των έργων τέχνης συνδέεται με τη σταθεροποίηση της μη κρυπτότητας των όντων, με την αποκάλυψη της αλήθειας τους μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

«Μέσα στο έργο τέχνης δεν αναπαριστάνεται το εκάστοτε παρευρισκόμενο επιμέρους ον, σίγουρα όμως αποδίδεται η γενική ουσία των πραγμάτων.

Η ομορφιά, είναι ένας τρόπος ύπαρξης της αλήθειας ως μη κρυπτότητας» (*Heidegger, ό.π., 93*)

Το έργο τέχνης συνδέεται με το ιστορικό κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο της ερμηνείας του, όπως αυτή κάθε φορά πραγματώνεται από τα άτομα που το προσεγγίζουν.

Έτσι λοιπόν, η ερμηνευτική προσέγγιση των έργων τέχνης είναι πολύπλοκη διαδικασία, καθώς, μεταξύ άλλων, η αισθητική σημασία και η αξίας τους έγκειται στην συμβολική αποκάλυψη ή δόμηση ανθρώπινων, κοινωνικών και πολιτισμικών «αληθειών». Σύμφωνα με τον Πικάσο, η τέχνη είναι ένα «ψέμα», το οποίο όμως μας βοηθά να δούμε την αλήθεια, μέσω της αναπαράστασης της ανθρώπινης εμπειρίας σε συμβολικά οργανωμένη μορφή.

Κάθε προσέγγιση των έργων τέχνης αλλά και των φυσικών και χρηστικών αντικειμένων συνδέεται με το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο των ίδιων των αντικειμένων αλλά και με το κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της διαδικασίας της ερμηνείας της. Γι' αυτό και κάθε τυπολογική προσέγγιση των αντικειμένων, ως προς την εξωτερική μορφή τους, εξαρτάται τόσο από τα ίδια τα αντικείμενα όσο και από τα άτομα που τα προσεγγίζουν αλλά και από τα ιδιαίτερα μέσα και τις ιδιαίτερες εννοιολογικές, κοινωνικές και πολιτισμικές κατηγορίες που χρησιμοποιούν για να τα παρατηρούν, να τα κατατάσσουν σε τύπους και να τα κατανοούν, αποδίδοντάς τους αντίστοιχα νοήματα και σημασίες. Και κάτω από αυτό το πρίσμα η αισθητική αγωγή και η μουσειοπαιδαγωγική εκπαίδευση μπορούν να θεωρηθούν απαραίτητες για την προάσπιση του δικαιώματος όλων στην τέχνη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΟ ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΩΣ ΕΚΘΕΜΑ

Ένα αντικείμενο δεν είναι από μόνο του μια μορφή πραγματικότητας αλλά ένα παράγωγο, ένα αποτέλεσμα ή ένα ισοδύναμο. Με άλλα λόγια, ο όρος «αντικείμενο» δηλώνει αυτό που εκτίθεται ή αντίκειται (ob-jectum, Gegen-Stand) ενός υποκειμένου που το πραγματεύεται ως κάτι διαφορετικό από τον εαυτό του, ακόμη κι αν το υποκείμενο αντιλαμβάνεται και τον εαυτό του ως αντικείμενο.

Αυτή η διάκριση ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο αναπτύχθηκε σχετικά αργά και απαντάται στην κουλτούρα της Δύσης. Κατ' αυτή την έννοια το αντικείμενο διαφέρει από το πράγμα, το οποίο σχετίζεται με το υποκείμενο ως προέκταση ή ως εξάρτημα (για παράδειγμα, ένα εργαλείο ως προέκταση του χεριού είναι πράγμα και όχι αντικείμενο).

Το μουσειακό αντικείμενο είναι ένα πράγμα που έχει μουσειοποιηθεί ένα πράγμα που μπορεί να οριστεί γενικά ως οποιαδήποτε μορφή πραγματικότητας. Η έκφραση εξάλλου «μουσειακό αντικείμενο» (museum object) θα μπορούσε να θεωρηθεί ως και πλεονασμός, από την άποψη ότι το μουσείο δεν είναι μόνο ένας χώρος που στεγάζει αντικείμενα αλλά ένας χώρος με κυρίαρχη αποστολή τη μεταμόρφωση των πραγμάτων σε αντικείμενα.

3.1. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Το αντικείμενο σε καμμία περίπτωση δεν αποτελεί μια ακατέργαστη πραγματικότητα ή απλώς κάτι που αρκεί να το συλλέξεις και να τοποθετήσεις στη συλλογή ενός μουσείου, όπως επί παραδείγματι, θα συνέλεγε κανείς κοχύλια στην παραλία. Ο όρος αντικείμενο περιγράφει μια οντολογική ιδιότητα που αποκτά ένα συγκεκριμένο πράγμα υπό συγκεκριμένες συνθήκες, με επίγνωση ότι αυτό το πράγμα δεν θα θεωρείτο αντικείμενο υπό διαφορετικές συνθήκες. Η διαφορά ανάμεσα στο πράγμα και στο αντικείμενο έγκειται στο ότι το πράγμα έχει γίνει τμήμα της ζωής και ότι η σχέση που έχουμε με αυτό είναι σχέσης στοργής ή συμβίωσης. Αυτό αποκαλύπτεται σε κοινωνίες που συχνά αποκαλούνται «πρωτόγονες»: πρόκειται για μια χρηστική σχέση, όπως στην περίπτωση ενός εργαλείου που προσαρμόζεται στο

σχήμα του χεριού. Αντίθετα, το αντικείμενο είναι πάντα κάτι που το υποκείμενο θέτει ενώπιόν του ως κάτι διακριτό από τον εαυτό του, είναι κάτι διαφορετικό που το υποκείμενο «αντιμετωπίζει». Με αυτή την έννοια το αντικείμενο είναι αφηρημένο και νεκρό, κλεισμένο στον εαυτό του, όπως γίνεται φανερό στις σειρές αντικειμένων που απαρτίζουν μια συλλογή (*Baudrillard, 1968*). Αυτή η ιδιότητα του αντικειμένου θεωρείται σήμερα αμιγώς δυτικό προϊόν (*Choay 1968, VanLier 1969, Adotevi 1971*), με την έννοια ότι η Δύση ήταν αυτή που ήρθε πρώτη σε ρήξη με τον πρωτόγονο τρόπο ζωής και πρώτη στοχάστηκε το χάσμα ανάμεσα στα υποκείμενα και τα αντικείμενα (*Descartes, Kant και αργότερα McLuhan 1969*).

3.2. ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΚΘΕΜΑ

Λόγω της ενασχόλησής τους με την απόκτηση, έρευνα, διατήρηση και επικοινωνία, τα μουσεία μπορούν να θεωρηθούν φορείς της «παραγωγής» αντικειμένων. Σε αυτές τις συνθήκες, το μουσειακό αντικείμενο δεν εμπεριέχει καμμία εγγενή πραγματικότητα, ακόμη και αν το μουσείο δεν είναι το μόνο εργαλείο «παραγωγής» αντικειμένων. Πράγματι και από άλλες οπτικές γωνίες «αντικειμενοποιούνται» τα πράγματα – όπως συμβαίνει κατ' εξοχήν στην επιστημονική έρευνα προκειμένου να καθιερωθούν πρότυπα αναφοράς (πρβλ. κλίμακες μέτρησης διαφόρων μεγεθών) εντελώς ανεξάρτητα από το υποκείμενο, με συνέπεια όμως αν δυσχεραίνεται π.χ. η αντιμετώπιση ενός ζωντανού οργανισμού ως τέτοιου (*Bergson*) καθώς αυτό τείνει να αντικειμενοποιείται- εξ ου και η δυσκολία της φυσιολογίας σε σύγκριση με την ανατομία.

Το μουσειακό αντικείμενο παράγεται για να θαυμάσει, με όλες τις εγγενείς του συνεκδοχές, καθώς το εκθέτουμε για να εγείρουμε συναισθήματα, να ψυχαγωγήσουμε ή να εκπαιδεύσουμε. Η έκθεση του αντικειμένου είναι τόσο θεμελιώδης ώστε είναι αυτή ακριβώς που καθιστά το πράγμα αντικείμενο, δημιουργώντας την απαραίτητη απόσταση ενώ στις επιστημονικές διεργασίες υπερέρχει η αναγκαιότητα να ταξινομηθούν τα πράγματα σε ένα οικουμενικά κατανοητό πλαίσιο.

3.3. ΤΟ ΕΚΘΕΜΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ

Οι φυσιοδίφες και οι εθνολόγοι, όπως και οι μουσειολόγοι, συλλέγουν γενικά ως επί το πλείστον αυτά που ήδη αποκαλούν αντικείμενα, με την έννοια ότι αποτελούν βάσει της ποσότητας των πληροφοριών (δεικτών-markers) δυνητικά τεκμήρια που αντανακλούν τα οικοσυστήματα ή τους πολιτισμούς, τα ίχνη των οποίων επιθυμούν να διαφυλάξουν. «Τα μουσειακά αντικείμενα είναι γνήσια κινητά αντικείμενα που ως αδιάσειστα στοιχεία καταδεικνύουν την ανάπτυξη της φύσης και της κοινωνίας» (*Schreiner, 1985*). Λόγω του πλούτου των πληροφοριών που παρέχουν, εθνολόγοι όπως ο Jean Gabus (1965) ή ο Georges Henri Riviere (1989) τους απέδωσαν τον χαρακτηρισμό «αντικείμενα-μάρτυρες» (witness-object) τον οποίο και διατηρούν όταν εκτίθενται. Ο Georges Henri Riviere μάλιστα χρησιμοποίησε τη φράση «αντικείμενο-σύμβολο» (object-symbole) για να περιγράψει ορισμένα αντικείμενα-μάρτυρες που περιείχαν τόσες σημαντικές πληροφορίες, ώστε μπορούσαν να συνοψίσουν έναν ολόκληρο πολιτισμό ή μια ολόκληρη χρονική περίοδο.

Το αποτέλεσμα της συστηματικής αντικειμενοποίησης των πραγμάτων είναι ότι έτσι μπορούν να μελετηθούν πολύ καλύτερα από ότι αν βρίσκονταν ακόμη στο αρχικό τους πλαίσιο αναφοράς (στο Εθνογραφικό πεδίο, σε ιδιωτική συλλογή ή γκαλερί). Ελλοχεύει όμως εδώ ο κίνδυνος του φετιχισμού: μια τελετουργική μάσκα, ένα τελετουργικό κοστούμι, ένα σύννεργο προσευχής κ.λπ. αλλάζουν ιδιότητα αμέσως μόλις μπαίνουν στο μουσείο. Δε είμαστε πια στον πραγματικό κόσμο, αλλά στον φανταστικό κόσμο των μουσείων. Για παράδειγμα ο επισκέπτης διακοσμητικών τεχνών δεν επιτρέπεται να καθίσει σε μια καρέκλας ενός μουσείου, γεγονός που προϋποθέτει τη συμβατική διάκριση ανάμεσα στη χρηστική καρέκλα και την καρέκλα ως αντικείμενο. Εδώ η χρηστική λειτουργία των πραγμάτων έχει αφαιρεθεί ενώ αυτά έχουν επίσης αποσπαστεί από το πλαίσιο αναφοράς τους οπότε από εδώ και στο εξής δεν εξυπηρετούν τον αρχικό τους σκοπό αλλά έχουν ενταχθεί σε ένα συμβολικό επίπεδο (συμβολική τάξη) που τους αποδίδει νέα σημασία. Αυτό οδήγησε τον Krzysztof Pomian να αποκαλέσει τα αντικείμενα αυτά σημαίνοντα (semio-phores-φορείς σημασίας) και να τους αποδώσει νέα αξία, η οποία είναι κατά κύριο λόγο,

μουσειακή, αλλά μπορεί να γίνει και οικονομική. Έτσι, τα αντικείμενα γίνονται ιερά (καθαγιασμένα) τεκμήρια πολιτισμού.

3.4. ΤΟ ΕΚΘΕΜΑ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ

Οι εκθέσεις αντανακλούν αυτές τις επιλογές. Για τους σημειολόγους, όπως ο Jean Davallon, τα *amusealia* δεν είναι τόσο πράγματα (από την άποψη της υλικής τους υπόστασης) όσο γλωσσικές οντότητες (ορίζονται και αναγνωρίζονται ως άξια διαφύλαξης και έκθεσης) και υποστηρίγματα κοινωνικών πρακτικών (συλλέγονται, καταλογογραφούνται, εκτίθενται κ.λπ.) (Davallon, 1992). Επομένως τα αντικείμενα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως σύμβολα, όταν χρησιμοποιούνται σε μια έκθεση όπως οι λέξεις στον λόγο. Όμως τα αντικείμενα δεν είναι μόνο σύμβολα, δεδομένου ότι και μόνο η παρουσία τους μπορεί να γίνει άμεσα αντιληπτή μέσω των αισθήσεών μας. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιείται ο αγγλοσαξωνικός όρος «αληθινό πράγμα» για να περιγράψει ένα μουσειακό αντικείμενο, το οποίο εκτίθεται λόγω της ισχυρής «αυθεντικής παρουσίας» που διαθέτει. Δηλαδή, «παρουσιάζουμε τα πράγματα όπως είναι, όχι ως πρότυπα ή απεικονίσεις ή αναπαραστάσεις κάποιου άλλου πράγματος» (Cameron, 1968).

Για διάφορους λόγους (συναισθηματικούς, αισθητικούς κ.λπ.) η σχέση μας προς τα πράγματα που εκτίθενται είναι διεισδυτική. Ο όρος έκθεμα (exhibit) αναφέρεται σε ένα αληθινό πράγμα που εκτίθεται αλλά και σε οτιδήποτε δύναται να εκτεθεί – έναν ήχο, ένα φωτογραφικό ή κινηματογραφικό αρχείο, ένα ολόγραμμα, μια αναπαραγωγή (reproduction), μια μακέτα (model) μια εγκατάσταση (installation) ή ένα εννοιολογικό μοντέλο (conceptual model).

3.5. ΑΥΘΕΝΤΙΚΟ ΕΚΘΕΜΑ - ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΟ ΕΚΘΕΜΑ.

Ανάμεσα στο αληθινό πράγμα και στο υποκατάστατό του υφίσταται μιας μορφής «ένταση». Ως προς αυτό πρέπει να σημειώσουμε ότι για κάποιους ανθρώπους το σημαίνον αντικείμενο είναι φορέας σημασίας μόνο όταν εκτίθεται το ίδιο και όχι μέσω υποκατάστατού του. Όσο ευρεία και αν φαντάζει αυτή η αμιγώς «πραγματιστική» έννοια, δεν λαμβάνει υπόψη της ούτε τις απαρχές των μουσείων στην Αναγέννηση ούτε την ανάπτυξη και τη διαφοροποίηση που σημείωσε η

μουσειολογία κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Επίσης δεν μας επιτρέπει να συνυπολογίσουμε, το έργο πολλών μουσείων των οποίων οι δραστηριότητες επιτελούνται ουσιαστικά με άλλα υποστηρικτικά συστήματα όπως το διαδίκτυο ή άλλα μέσα ή, γενικότερα, όλα τα μουσεία που απαρτίζονται από αντίγραφα, όπως είναι τα μουσεία εκμαγείων, συλλογών μακετών, συλλογών κέρινων ομοιωμάτων ή τα επιστημονικά κέντρα, όπου εκτίθενται κατά κύριο λόγο μοντέλα (ομοιώματα).

Δεδομένου ότι αυτά τα αντικείμενα θεωρούνται στοιχεία γλώσσας, μπορούν να αξιοποιηθούν στη δημιουργία-διαλέξεων (lecture- exhibitions) όμως δεν αρκούν πάντα αυτά μόνο για να στηρίζουν όλη τη διάλεξη. Για το λόγο αυτό, πρέπει να επινοήσουμε άλλα στοιχεία μιας γλώσσας υποκατάστασης. Όταν το έκθεμα υποκαθιστά ένα αληθινό πράγμα ή αυθεντικό αντικείμενο, μέσω της λειτουργίας ή της φύσης του, ονομάζεται υποκατάστατο. Αυτό μπορεί να είναι μια φωτογραφία, ένα σχέδιο ή ένα ομοίωμα του αληθινού πράγματος. Έτσι το υποκατάστατο θα έλεγε κανείς ότι βρίσκεται σε σύγκρουση με το «αυθεντικό» αντικείμενο, μολονότι δεν είναι το ίδιο με το αντίγραφο (copy) του πρωτοτύπου (όπως τα εκμαγεία ενός γλυπτού ή τα αντίγραφα ζωγραφικών πινάκων) με την έννοια ότι τα υποκατάστατα μπορούν να δημιουργηθούν απευθείας ως αποτέλεσμα μιας ιδέας ή μιας διαδικασίας και όχι μόνο μέσω της πιστής αντιγραφής ενός πρωτοτύπου. Ανάλογα με τη μορφή του πρωτοτύπου και τη χρήση για την οποία προοριζόταν, το υποκατάστατο μπορεί να είναι δισδιάστατο ή τρισδιάστατο. Η έννοια της αυθεντικότητας, ιδιαίτερα σημαντική στα μουσεία καλών τεχνών (αριστουργήματα, αντίγραφα και πλαστά) επηρεάζει την πλειοψηφία των ερωτημάτων που τίθενται σε σχέση με το κύρος και την αξία των μουσειακών αντικειμένων. Παρ' όλα αυτά, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι υπάρχουν μουσεία που διαθέτουν συλλογές οι οποίες αποτελούνται αποκλειστικά από υποκατάστατα και ότι, σε γενικές γραμμές, η πολιτική των υποκατάστατων (αντίγραφα, γύψινα ή κέρινα εκμαγεία, μοντέλα ή ψηφιακές απεικονίσεις) ανοίγει ευρέως τον κλάδο των μουσειακών λειτουργιών και οδηγεί στην αμφισβήτηση όλων των υπάρχουσών αξιών του μουσείου από τη σκοπιά της μουσειακής ηθικής. Επιπλέον από τη διευρυμένη σκοπιά που προαναφέρθηκε, οποιοδήποτε αντικείμενο εκτίθεται στο πλαίσιο ενός μουσείου πρέπει να θεωρείται υποκατάστατο της πραγματικότητας που αντιπροσωπεύει, δεδομένου ότι ένα μουσειοποιημένο πράγμα,

δηλαδή το μουσειακό αντικείμενο, είναι πάντα υποκατάστατο αυτού του πράγματος (*Deloche, 2001*).

3.6. ΕΚΘΕΜΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΣΥΝΗ

Από μουσειολογική άποψη και ιδιαίτερα στους τομείς της αρχαιολογίας και της εθνολογίας, οι ειδικοί συνηθίζουν να αποδίδουν στο αντικείμενο το νόημα που προκύπτει από τη δική της έρευνα. Αυτό όμως εγείρει διάφορα προβλήματα. Κατ' αρχάς τα αντικείμενα αλλάζουν σημασία στο αρχικό τους περιβάλλον κατά το δοκούν από γενιά σε γενιά. Έπειτα, κάθε επισκέπτης είναι ελεύθερος να τα ερμηνεύσει σύμφωνα με τη δική του κουλτούρα. Το αποτέλεσμα είναι ο σκεπτικισμός που συνοψίζει ο *Jacques Hainard* το 1984 με την περίφημη φράση του: «Το αντικείμενο δεν αποτελεί αλήθεια κανενός πράγματος. Πρωτίστως πολυλειτουργικό και δευτερευόντως πολυσήμαντο, αποκτά σημασία μόνο όταν τοποθετείται σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ

4.1. Η σύνδεση με το μουσείο και τους άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς

Οι σύγχρονες αντιλήψεις θεωρούν το μουσείο ένα δυναμικό εργαλείο εκπαίδευσης που παρέχει τη δυνατότητα για πολλαπλές αναγνώσεις του υλικού αλλά και του άυλου πολιτισμού, ερμηνευτικά εργαλεία για την κατανόηση των εκθεμάτων, υποστηρίζοντας την κριτική σκέψη (Τσιτούρη 2003: 49-53). Με τις κατάλληλες ερωτήσεις και τη προκαλούμενη παρατήρηση τα παιδιά ανακαλύπτουν τεκμήρια για την έρευνα τους: έρχονται σε άμεση επαφή με έργα τέχνης, με αντικείμενα που μπορούν να αποκαλύψουν στοιχεία για τις φυσικές ιδιότητες των υλικών τους και τις χρήσεις τους, και κυρίως για τους ανθρώπους και τον πολιτισμό των κοινωνιών που τα παρήγαγαν μελετών θέματα, χώρους ή κτίσματα που τα οδηγούν στην κατανόηση της ιστορικότητας· αναγνωρίζουν πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις και κατανοούν την ετερότητα· συσχετίζουν πολιτισμικά στοιχεία με το φυσικό περιβάλλον (Hein, 1998)

4.2. Εκπαιδευτικά προγράμματα στα Μουσεία

Ολοένα και περισσότεροι φορείς πολιτισμού προσφέρουν ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολικές ομάδες κάθε ηλικίας, με προκαθορισμένη θεματολογία, δομή και στόχους, προσαρμοσμένα στις διάφορες ηλικιακές ομάδες και εναρμονισμένα με τα Προγράμματα Σπουδών του σχολείου. Στηρίζονται στις αρχές της ανακαλυπτικής μάθησης και περιέχουν δραστηριότητες ευχάριστες και δημιουργικές, επιδιώκοντας τη θετική στάση των παιδιών για το μουσείο. Σε αρκετές περιπτώσεις διαθέτουν δανειστικό υλικό για εκπαιδευτικούς και μαθητές (μουσειοσκευές και εκπαιδευτικούς φακέλους), ψηφιακές εφαρμογές, εκπαιδευτικό υλικό στις ιστοσελίδες τους, καθώς και υλικό προετοιμασίας που αποστέλλεται στο σχολείο. Επίσης οργανώνουν επιμορφωτικές συναντήσεις και σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς που προτίθενται να πραγματοποιήσουν επισκέψεις με τους μαθητές τους. (Βλέπε αναλυτικά στο Γ' μέρος).

4.3. Αρχές σχεδιασμού μιας μουσειακής εκπαιδευτικής δραστηριότητας

Ο εκπαιδευτικός καλό είναι να σχεδιάζει τις δικές του μουσειακές εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπου δεν προβλέπονται εκπαιδευτικά προγράμματα, κατά το δυνατό σε συνεργασία με το προσωπικό του χώρου πολιτισμικής αναφοράς.

Οι δραστηριότητες αυτές, για να είναι αποτελεσματικές, είναι σκόπιμο:

- να διαφοροποιούνται σαφώς από την απλή ξενάγηση, όσο και αν αυτή είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία των παιδιών,
- να έχουν συγκεκριμένους και σαφείς στόχους,
- να πραγματοποιούνται μόνο με τα παιδιά ενός σχολικού τμήματος, για εξασφαλίζεται η συμμετοχή όλων και η δυνατότητα άνετης παρατήρησης και ερμηνείας των εκθεμάτων,
- να συνδέονται οργανικά με τα εκθέματα και το θέμα που έχουν επιλέξει,
- να μην εξαντλούν τα εκθέματα ενός μουσείου: καλό είναι να επιλέγεται ένα θέμα, μια διαδρομή, μια συλλογή, ανάλογα με τους στόχους της επίσκεψης. Ακόμα και ένα μόνο αντικείμενο μπορεί να αποτελέσει θέμα εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης.

Οι αρχές του σχεδιασμού μιας εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης αποτυπώνονται σχηματικά ως εξής:

Σχήμα 1: Αρχές σχεδιασμού εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης

4.4. Σειρά ενεργειών για το σχεδιασμό της δράσης:

Σχήμα 2: Χρονικές φάσεις αποτύπωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης

Προεργασία

Στη φάση αυτή καθορίζεται το χρονοδιάγραμμα, αναζητούνται οι πρώτες πληροφορίες για το χώρο που έχει επιλεγεί και για τα πεδία σύνδεσης του με το Πολιτιστικό Πρόγραμμα, σύμφωνα με τους στόχους που έχουν τεθεί. Ο εκπαιδευτικός διερευνά αν ο φορέας διαθέτει υλικό προετοιμασίας. Στη φάση αυτή δεν εμπλέκει ενεργά τους μαθητές του.

Πριν την επίσκεψη: (επίσκεψη στο χώρο, συνεργασία με ειδικούς, συζήτηση με μαθητές)

Ο εκπαιδευτικός επισκέπτεται τον χώρο, για να εντοπίσει και να επιλέξει περιοχές του Μουσείου και εκθέματα που συνδέονται με τους στόχους που έχουν τεθεί και το θέμα του πολιτιστικού προγράμματος. Συνεργάζεται με τους υπευθύνους του χώρου για τη συγκέντρωση πληροφοριών. Εντοπίζει τις δυνατότητες και τις δυσκολίες του χώρου. Επιλέγει τα εκθέματα, τις συλλογές, τη διαδρομή που θα ακολουθήσει η σχολική ομάδα, τα κατάλληλα σημεία για τις δραστηριότητες. Επαναδιατυπώνει, αν χρειαστεί, τους στόχους σύμφωνα με τη διαδρομή που επιλέγει. Συγκεντρώνει υλικό που θα του είναι απαραίτητο στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων (π.χ. βιβλία, αποσπάσματα ταινιών, μουσική, αντίγραφα μουσειακών εκθεμάτων). Στο σχολείο, εκπαιδευτικός και μαθητές επεξεργάζονται το υλικό προετοιμασίας της επίσκεψης και συζητούν τις

ιδέες τους. Προσδιορίζονται οι δραστηριότητες των μαθητών (προκαταρτικές, κύριες και καταληκτικές), οι οποίες μπορεί να περιγράφονται σε ένα απλό φύλλο εργασίας (βλ. παραδείγματα στην οικεία ενότητα).

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης

Υλοποιούνται οι κύριες δραστηριότητες που έχει προετοιμάσει ο εκπαιδευτικός. Ενδεικτικά, τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι η παρατήρηση ενός εκθέματος με αναλυτικό τρόπο (βλέπε ενότητα *Αισθητοποίηση της Τέχνης*) ή η σύνδεση του με την καθημερινή ζωή της εποχής που αντιπροσωπεύει, η εικαστική αποτύπωση του εκθέματος, η επιλογή μιας σειράς εκθεμάτων που σχετίζονται με το θέμα, δραματοποιήσεις, θεατρικό παιχνίδι, αφήγηση κ.ά.

Μετά την επίσκεψη

Στον χώρο του σχολείου υλοποιούνται οι δραστηριότητες σύνθεσης. Ενδεικτικά τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι η συγγραφή κειμένων με αφορμή τα εκθέματα που μελετήθηκαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, η παρουσίαση δρώμενου, η δημιουργική αξιολόγηση της διεργασίας, κατασκευές, βιβλιογραφικές και δικτυογραφικές αναζητήσεις κ.ά.

4.5. Θεωρητικές και μεθοδολογικές προτάσεις για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επισκέψεων σε Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς

Τα περισσότερα Μουσεία και χώροι πολιτισμικής αναφοράς υλοποιούν εκπαιδευτικά προγράμματα για διαφορετικές ηλικιακές ομάδες ανάλογα με το είδος και τα εκθέματα τους, στα οποία μπορούν να συμμετάσχουν μαθητές μέσα στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης. Παράλληλα όμως (ή σε περίπτωση που δεν προσφέρεται εκπαιδευτικό πρόγραμμα) ο εκπαιδευτικός μπορεί να σχεδιάσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα (κατά το δυνατό σε συνεργασία με το προσωπικό του χώρου πολιτισμικής αναφοράς) που είτε να συνδέεται με ένα συγκεκριμένο θέμα που θέλει να προσεγγίσει στο πλαίσιο της διδακτέας ύλης είτε στο πλαίσιο ενός ευρύτερου πολιτιστικού προγράμματος.

Στόχοι

- ✓ Η αναγνώριση των κοινών χαρακτηριστικών που διέπουν τη φιλοσοφία, το σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα Μουσεία και στους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.
- ✓ Η επαφή με την εκπαιδευτική θεωρία που υποστηρίζει την υλοποίηση δραστηριοτήτων με αφορμή τα μουσειακά εκθέματα.
- ✓ Η γνώση των βασικών αρχών σχεδιασμού ενός εκπαιδευτικού προγράμματος.
- ✓ Η επιλογή κατάλληλων δραστηριοτήτων για την αποτελεσματική προσέγγιση των μουσειακών εκθεμάτων.
- ✓ Η παρακολούθηση ενδεικτικών παραδειγμάτων (δραστηριοτήτων και παιχνιδιών) που πλαισιώνουν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα σ' ένα χώρο πολιτισμού.
- ✓ Η γνωριμία με εκπαιδευτικές τεχνικές που αξιοποιούν την επαφή των μαθητών με τα μουσειακά εκθέματα.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα

Μετά την ολοκλήρωση της μελέτης\ ο εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση :

- Να κατανοήσει τις ιδιαιτερότητες, τη δομή και τη στοχοθεσία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων
- Να οργανώσει μια εκπαιδευτική επίσκεψη σ' ένα μουσείο ή χώρο πολιτισμικής αναφοράς
- Να δημιουργήσει εκπαιδευτικές δράσεις βασισμένες στις αρχές σχεδιασμού και τη μεθοδολογία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που οργανώνονται από τα Μουσεία
- Να δομεί τα δικά του σχέδια εργασίας και δραστηριότητες με βάση τα εκθέματα που βρίσκονται στα Μουσεία.
- Να ικανοποιεί τις εκπαιδευτικές, ψυχοσυναισθηματικές και δημιουργικές ανάγκες των μαθητών του
- Να θέτει τις βάσεις για να εκτιμηθεί η αξία της μουσειακής εμπειρίας στην ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών

Σημείωση:

Το ανάπτυγμα των προτάσεων και του σχεδίου οργάνωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης λαμβάνει υπόψη τις ακόλουθες πηγές:

- ✓ Τον τρόπο οργάνωσης, τη στοχοθεσία και τις κύριες τάσεις διαφόρων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην Ελλάδα και το εξωτερικό.
- ✓ Την εμπειρία και τις πρακτικές διαφόρων επιμορφωτικών σεμιναρίων με θέμα την Οργάνωση εκπαιδευτικής επίσκεψης στο Μουσείο.
- ✓ Βασική βιβλιογραφία για τη σχέση Μουσείου και Σχολείου (βλ. ενότητα βιβλιογραφίας).
- ✓ Τα βιβλία του Δασκάλου των σχολικών εγχειριδίων και ειδικά τη μεθοδολογική προσέγγιση που στηρίζεται στη διαθεματικότητα και την ομαδοσυνεργατική μάθηση.

Στοχοθεσία, υπόβαθρο και τάσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Μελετώντας τα ήδη υπάρχοντα εκπαιδευτικά προγράμματα που λαμβάνουν χώρα στα ελληνικά μουσεία, μπορούμε να διακρίνουμε ότι υπάρχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά των σχεδιαστών και των παιδαγωγών σχετικά με το θεματικό προσανατολισμό και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τους.

- Το πρώτο και σπουδαιότερο χαρακτηριστικό αφορά στη φιλοσοφία που καθορίζει το σχεδιασμό και την υλοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Τα περισσότερα από αυτά έχουν υπόβαθρο μουσειολογικό και παιδαγωγικό ούτως ώστε τα συγκεκριμένα αντικείμενα-εκθέματα να λειτουργούν, εκτός από ιστορικά τεκμήρια και ως αφορμές για να συζητηθούν ιδέες. Βασική προϋπόθεση που συνετέλεσε στο «άνοιγμα» των μουσείων ώστε να προσελκύσουν διαφορετικά είδη κοινού ήταν η επίτευξη μιας πολύπλευρης μουσειακής εμπειρίας. (Merriman 1999)

Έτσι ένας από τους πρωταρχικούς στόχους των μουσείων και των πολιτισμικών οργανισμών είναι μέσα από διάφορες δράσεις και κυρίως μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα να καλύψουν τις γνωστικές και ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες των μαθητών θέτοντας παράλληλα τις βάσεις για τους μελλοντικούς επισκέπτες. Πρωταρχικός στόχος είναι η εξοικείωση των παιδιών με το χώρο του Μουσείου και η

επίτευξη μιας θετικής και πολύπλευρης μουσειακής εμπειρίας που επιτρέπει στα παιδιά να σκεφτούν, να δημιουργήσουν, να παίξουν, να χαρούν και τελικά να το αγαπήσουν.

- Η στοχοθεσία και η πρακτική των περισσότερων εκπαιδευτικών προγραμμάτων υπαγορεύεται από τον ίδιο τον ερμηνευτικό χαρακτήρα των εκθεμάτων. Οι άνθρωποι που είναι υπεύθυνοι για το σχεδιασμό και την υλοποίηση τέτοιων δραστηριοτήτων προέρχονται από επιστημονικά πεδία που έχουν άμεση συνάφεια με το εκάστοτε μουσειακό αντικείμενο προκειμένου να διασφαλιστεί η ποιότητα της ερμηνευτικής διαδικασίας. (Τσιτούρη 2010)
- Παρόλο που πάγιο αίτημα της εκπαιδευτική κοινότητας είναι η συνάφεια των προγραμμάτων με τα περιεχόμενα της σχολικής ύλης, (η διαδικασία σχεδιασμού συμπεριλαμβάνει τη μελέτη της σχολικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας) τα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα δεν σχεδιάζονται ως συμπληρωματικά του σχολικού εγχειριδίου αλλά ως προτάσεις ερμηνείας και κατανόησης του εκθεσιακού υλικού.
- Αφετηρία και σημείο αναφοράς για τις εκπαιδευτικές δράσεις και προγράμματα αποτελούν τα «μουσειακά αντικείμενα» με την διευρυμένη έννοια του όρου. Ζητούμενο η αποκάλυψη των νοημάτων που αυτά εμπεριέχουν, η μετάδοση πληροφοριών για ποικίλες ανθρώπινες κοινότητες, η συζήτηση για το πολιτισμικά διαφορετικό, η σύνδεση του χθες με το σήμερα (Hooper-Greenhill, 1991).
- Με βάση την παραδοχή ότι οι εκπαιδευτικές δράσεις στο μουσείο αποτελούν ερμηνευτική αλλά και παιδαγωγική πράξη, θα ήταν σκόπιμο να προτείνουμε ένα πλαίσιο διάφορες προσεγγίσεις που προτείνονται από τα Μουσεία και τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Σύμφωνα με την Τσιτούρη (2010, 152-153) διακρίνονται δύο κύριες τάσεις που διαμορφώνουν τις εκπαιδευτικές δράσεις :

1. Τάση που έχει τις ρίζες της σε παραδοσιακές αντιλήψεις για το παρελθόν και το ρόλο του μουσείου. Ο σχεδιασμός των εκπαιδευτικών δράσεων έχει ως σημείο αναφοράς την αισθητική αξία, τη μορφή και τη χρονολογική κατάταξη

των αντικειμένων.

2. Η ερμηνευτική δυναμική των αντικειμένων είναι ανεξάρτητη από τη σπανιότητα, το υλικό, την αισθητική αξία και την πολιτισμική τους προέλευση. Στόχος τέτοιων εκπαιδευτικών δράσεων είναι να ενισχυθεί η αφηγηματική δυνατότητα των υλικών τεκμηρίων, ώστε να δοθούν απαντήσεις για την δημόσια και ιδιωτική ζωή, τις οικονομικές σχέσεις, τα τεχνολογικά επιτεύγματα, τις αισθητικές αξίες, τη σχέση με το φυσικό περιβάλλον, τις αντιλήψεις για τη ζωή και το θάνατο.

Η εκπαιδευτική θεωρία που διέπει την υλοποίηση δραστηριοτήτων στα ελληνικά μουσεία, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι στην πλειονότητα των περιπτώσεων εφαρμόζεται αυτό ο που G. Hein αποκαλεί «θεωρία της ανακάλυψης» (Hein 1998). Σύμφωνα μ' αυτήν οι μαθητές που συμμετέχουν σε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα οδηγούνται στην ανακάλυψη της γνώσης με ενεργητικό τρόπο, μέσα από τη βιωματική προσέγγιση, την παρατήρηση των αντικειμένων, την ανάλυση και τη σύνθεση των πληροφοριών και των δεδομένων. Η εξοικείωση των μαθητών με τα μεθοδολογικά εργαλεία που προτείνονται για την ερμηνεία των εκθεμάτων και η οικοδόμηση κριτικής σκέψης, αποτελούν τους κύριους στόχους αυτών των προσεγγίσεων.

Άλλες μέθοδοι που στηρίζονται στην ίδια φιλοσοφία που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση των προγραμμάτων είναι η *μαιευτική* (κατευθυνόμενη συζήτηση), η οποία βασίζεται στον συνεχή διάλογο με τους μαθητές, η *ανακαλυπτική* που βασίζεται στην παρατήρηση και τη μελέτη των μουσειακών αντικειμένων, αυθεντικών ή αντιγράφων, με ομαδική εργασία και, συνήθως, με τη βοήθεια φύλλων εργασίας, η *δημιουργική έκφραση* των παιδιών μέσα από τη ζωγραφική αναπαράσταση των αντικειμένων, οι προφορικές παρουσιάσεις των αποτελεσμάτων της ομαδικής εργασίας, η *βιωματική προσέγγιση* και μέθοδοι δραματοποίησης, όπως το θεατρικό παιχνίδι και η παντομίμα. (Φουρλίγκα & Γαβριηλίδου, 2010)

Πρωταρχικός στόχος όπως προαναφέραμε των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εδώ είναι η εξοικείωση και η θετική διάθεση των μαθητών απέναντι στο χώρο του μουσείου μέσα από τη δημιουργική μάθηση και τη συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι

να αποφεύγεται η συσσώρευση γνώσεων και η φευγαλέα περιήγηση στα εκθέματα. Σε αρκετές περιπτώσεις τα Μουσεία και οι χώροι πολιτισμικής αναφοράς διαθέτουν δανειστικό υλικό για εκπαιδευτικούς και μαθητές, καθώς και υλικό προετοιμασίας που αποστέλλεται στο σχολείο. Επίσης οργανώνουν επιμορφωτικές συναντήσεις και σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς που προτίθενται να πραγματοποιήσουν επισκέψεις με τους μαθητές τους. Στα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα το υλικό προετοιμασίας περιλαμβάνει ως βασικά εργαλεία τα παιχνίδια, έντυπα με ασκήσεις για τους μαθητές, έντυπα με οδηγίες για τους εκπαιδευτικούς και διαφάνειες. Η προτεινόμενη διάρκεια κάθε επίσκεψης με την σχολική τάξη για την υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι περίπου μιάμιση με δύο ώρες στα περισσότερα μουσεία.

Βασικές αρχές σχεδιασμού ενός εκπαιδευτικού προγράμματος με πολιτιστικό χαρακτήρα

Για την υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος χρειάζεται ένα σαφές χρονοδιάγραμμα ώστε να καθοριστούν οι στόχοι και να διαμορφωθεί το ανάλογο πλαίσιο για την επιτυχή πορεία του προγράμματος αλλά και να περιοριστούν τα τυχόν προβλήματα που θα προκύψουν.

Κάθε εκπαιδευτικός είναι σε θέση γνωρίζει καλύτερα από όλους τις γνωστικές και ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες των μαθητών του και ως εκ τούτου είναι ο πλέον κατάλληλος να οργανώσει και να σχεδιάσει δράσεις που να απευθύνονται στις ιδιαίτερες γνώσεις, τα ενδιαφέροντα, την κοινωνική τους εμπειρία, τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της τάξης του, την πολιτισμική τους ταυτότητα κλπ. Μ' αυτό τον τρόπο δημιουργούνται οι κατάλληλες προϋποθέσεις για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει λοιπόν να έχει το ρόλο του διαμεσολαβητή της πολιτισμικής και εκπαιδευτικής εμπειρίας.

Καθοριστικές παράμετροι για την επίτευξη των σκοπών του προγράμματος είναι η προετοιμασία και εξοικείωση των μαθητών με το χώρο του Μουσείου, το περιεχόμενο και τους στόχους του προγράμματος, ο εντοπισμός και η ανάκληση των προϋπαρχουσών γνώσεων για διάφορες πτυχές του θέματος, η ενίσχυση των εκπαιδευτικών δυνατοτήτων των μαθητών και η καλλιέργεια εναλλακτικών μεθόδων

μάθησης και δημιουργίας (μέσω της αναζήτησης στοιχείων, τους παιχνιδιού, των ομαδικών δραστηριοτήτων κλπ.)

Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να βρει υλικό που με κατάλληλη επεξεργασία θα χρησιμοποιηθεί για τις δημιουργικές δραστηριότητες των μαθητών. Βασικό του μέλημα όμως είναι ο σαφής προσδιορισμός των στόχων του εκπαιδευτικού προγράμματος ώστε να διαμορφώσει το υλικό του προχωρώντας βήμα -βήμα από τα γνωστά προς τα άγνωστα.

Επίσης είναι αναγκαίο να επισκεφθεί εκ των προτέρων το χώρο και σε συνεργασία με τους υπευθύνους του Μουσείου να γνωρίσει τις δυνατότητες του χώρου και των εκθεμάτων ώστε τα παιδιά να δράσουν δημιουργικά μέσα σ' αυτό. Σημείο εκκίνησης θα πρέπει να είναι η σύλληψη της ιδέας και ο αρχικός σχεδιασμός αφού πρώτα προσδιοριστούν οι στόχοι και το περιεχόμενο του προγράμματος, και στη συνέχεια ο χώρος, ο χρόνος, το απαιτούμενο διαθέσιμο προσωπικό και το κόστος.

Οι αρχές του σχεδιασμού μιας εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης αποτυπώνονται σχηματικά

Σχήμα 1 (πηγή: Μουρατιάν, Ζ. 1995)

Η προσέγγιση θα πρέπει να γίνει τμηματικά και θεματικά, δηλαδή σε επιλεγμένα εκθέματα γιατί η άσκοπη περιφορά σε περισσότερα εκθέματα θα είναι κουραστική και αδιάφορη για τα παιδιά.

Οι δραστηριότητες αυτές για να είναι αποτελεσματικές θα πρέπει:

- Να διαφοροποιούνται σαφώς από την απλή ξενάγηση, όσο και αν αυτή είναι προσαρμοσμένη στην ηλικία των παιδιών.
- Να έχουν συγκεκριμένους και σαφείς στόχους
- Να πραγματοποιούνται μόνο με τα παιδιά ενός σχολικού τμήματος, για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή όλων και η δυνατότητα παρατήρησης και

ερμηνείας των εκθεμάτων.

- Να συνδέονται οργανικά με τα εκθέματα και το θέμα που έχουν επιλεγεί.
- Δεν είναι σκόπιμο να εξαντλούν τα εκθέματα ενός μουσείου: θα πρέπει να επιλέγεται ένα θέμα, μια διαδρομή, μια συλλογή, ανάλογα με τους στόχους της επίσκεψης. Ακόμα και ένα μόνο αντικείμενο μπορεί να αποτελέσει θέμα εκπαιδευτικής μουσειακής δράσης.

Κυρίως όμως θα πρέπει να σχεδιαστεί μια σειρά ενεργειών για το σχεδιασμό της δράσης βάσει του παρακάτω σχήματος το οποίο θα αναλυθεί διεξοδικά παρακάτω.

Σχήμα 2: Χρονικές φάσεις αποτύπωσης μιας εκπαιδευτικής επίσκεψης με πολιτιστικό χαρακτήρα

Προεργασία

Στη φάση αυτή καθορίζεται το χρονοδιάγραμμα, αναζητούνται οι πρώτες πληροφορίες για το χώρο που έχει επιλεγεί και για τα πεδία σύνδεσης του με το εκπαιδευτικό ή πολιτιστικό πρόγραμμα (για τις διαφορές και τη στοχοθεσία τους βλέπε το αρχικό κείμενο), σύμφωνα με τους στόχους που έχουν τεθεί. Στη φάση αυτή ο εκπαιδευτικός δεν εμπλέκει ενεργά τους μαθητές του αλλά αναζητά και οργανώνει το υλικό προετοιμασίας.

Αδήριτη ανάγκη είναι ο εκπαιδευτικός να αναζητήσει υλικό και πληροφορίες από το χώρο που πρόκειται να πραγματοποιηθεί η επίσκεψη από τους υπεύθυνους του

Μουσείου (τμήμα Δημοσίων σχέσεων, επικοινωνίας ή εκπαιδευτικών προγραμμάτων) ή και από την επίσημη ιστοσελίδα του Μουσείου.

Όσοι εκπαιδευτικοί επιθυμούν μπορούν να λάβουν μέρος στις ενημερωτικές συναντήσεις στο χώρο του Μουσείου ώστε να εξοικειωθούν και να κατατοπιστούν για την πορεία και το περιεχόμενο των προγραμμάτων. Χρήσιμο υλικό αλλά και πολύτιμη εμπειρία διαθέτουν και τα γραφεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (κυρίως οι διευθύνσεις πολιτιστικών προγραμμάτων) που μπορούν να βοηθήσουν να προετοιμάσει με την τάξη του μια ανάλογη εκπαιδευτική επίσκεψη στο χώρο που έχει επιλεγεί. Αρχικά ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με το διευθυντή του σχολείου θα πρέπει να στείλουν ενημερωτικό έγγραφο στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Διεύθυνση που θα αναφέρει αναλυτικά τη δράση του μουσειακού χώρου και το πλαίσιο διαλόγου που πρόκειται να ακολουθήσει.

Το εκπαιδευτικό υλικό που έχει σχεδιαστεί από τους ιθύνοντες του πολιτιστικού οργανισμού μπορεί να αποτελέσει ένα πρώτο έναυσμα για την εξοικείωση του εκπαιδευτικού και του μαθητή με τον μουσειακό χώρο αλλά και το περιεχόμενο των εκθεμάτων- αντικειμένων.

Συχνά είναι ιδιαίτερα ευφάνταστο και λειτουργικό και μπορεί να περιλαμβάνει:

- Φακέλους προετοιμασίας (φυλλάδια, έντυπα καθοδηγούμενης πορείας, καρτέλες δραστηριοτήτων κλπ)
- Θεματικούς φακέλους για τον εκπαιδευτικό που παρέχουν βασικές πληροφορίες, εποπτικό υλικό και προτάσεις για την εκπαιδευτική αξιοποίηση ενός μουσειακού χώρου.
- Εξειδικευμένα φυλλάδια για μαθητές κάθε ηλικίας στα οποία προτείνονται ποικίλες δραστηριότητες που καθοδηγούν με δημιουργικό και ευχάριστο τρόπο τους νεαρούς επισκέπτες σε επιλεγμένα εκθέματα.
- Μουσειοσκευές και άλλου τύπου δανειζόμενο υλικό. Αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν πρωτότυπα αντικείμενα και αντίγραφα, μακέτες, εποπτικά υλικά όπως επιδαπέδιες συνθέσεις, μαγνητικούς πίνακες ή αντίγραφα αντικειμένων, υλικά εργαστηρίων, έντυπο και ψηφιακό υλικό (CD, DVD, ηχογραφήσεις, κ.α.) αναλυτικές οδηγίες για το σχεδιασμό ποικίλων θεματικών δραστηριοτήτων. Οι μουσειοσκευές

μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε για να προετοιμάσουν είτε για να υποκαταστήσουν την επίσκεψη στο μουσείο.

➤ **Ενδεικτικές εισαγωγικές δραστηριότητες πριν την επίσκεψη στο Μουσείο**

Πρώτο βήμα είναι τα παιδιά, πριν από την επίσκεψη στο Μουσείο, να γνωρίσουν τι είναι μουσείο, ποια είναι η λειτουργία του, ποια είναι τα είδη των μουσείων, ποιοι είναι οι άνθρωποι που εργάζονται σ' αυτό, τι είδους αντικείμενα περιέχει, κλπ. Μπορούμε να σχεδιάσουμε μαζί με τα παιδιά ένα σχέδιο εργασίας για το Μουσείο. Οι δραστηριότητες θα πρέπει να υποκινούν το ενδιαφέρον και την περιέργεια των παιδιών, να δίνουν έμφαση στις εμπειρίες και στα βιώματα τους, να ερεθίζουν την φαντασία τους και να ενεργοποιούν όλες τους τις αισθήσεις και να μην έχουν ως αποκλειστικότητα τη στείρα γνώση.

Δραστηριότητα 1. Γλωσσικές ασκήσεις για τον προσδιορισμό της έννοιας Μουσείο

Βρίσκουμε τα παράγωγα της λέξης μουσείο. Αποσαφηνίζουμε τις άγνωστες λέξεις. Αναζητούμε τα επαγγέλματα που σχετίζονται με το χώρο του μουσείου. Αναφέρουμε μεμονωμένες συναφείς λέξεις ή προτάσεις που έρχονται στο μυαλό ακούγοντας τους όρους για παράδειγμα: Αρχαιολογικό-μουσείο, Μουσείο Λαϊκού πολιτισμού, μουσειακά αντικείμενα, αφιερώματα, αγάλματα, αγγεία, τρίποδες κ.ά.

Δραστηριότητα 2. Μια ενδιαφέρουσα άσκηση δημιουργικής γραφής είναι να φτιάξουμε μια ιστορία με την τεχνική της ιδεοθύελλας. Απλώνουμε ένα μεγάλο χαρτί στον τοίχο ή στο πάτωμα πάνω στο οποίο θα καταγράψουμε τις σκόρπιες λέξεις που έρχονται στο μυαλό των παιδιών, καθενός με διαφορετικό χρώμα. Συλλέγουμε τις λέξεις και μπορούμε είτε να τις ομαδοποιήσουμε είτε να λειτουργήσουν αυθύπαρκτα στην ιστορία που πρόκειται να δημιουργήσουν τα παιδιά. Δίνουμε στα παιδιά όσο χρόνο χρειαστούν. Για τις μικρότερες ηλικίες η άσκηση αυτή γίνεται με φωτογραφίες αντί για λέξεις και χρησιμοποιείται κυρίως ο προφορικός λόγος.

➤ **Πριν την επίσκεψη**

Στη φάση αυτή ο εκπαιδευτικός επισκέπτεται το χώρο, για να εντοπίσει και να επιλέξει περιοχές του Μουσείου και εκθέματα που συνδέονται με τους στόχους του προγράμματος. Συνεργάζεται με τους υπευθύνους του χώρου, για συγκέντρωση

πληροφοριών. Εντοπίζει τις δυνατότητες και τις δυσκολίες του χώρου. Επιλέγει τα εκθέματα, τις συλλογές, τη διαδρομή που θα ακολουθήσει η σχολική ομάδα, τα κατάλληλα σημεία για τις δραστηριότητες. Επαναδιατυπώνει, αν χρειαστεί, τους στόχους σύμφωνα με τη διαδρομή που επιλέγει. Συγκεντρώνει υλικό που θα του είναι απαραίτητο στην υλοποίηση των δραστηριοτήτων (π.χ. βιβλία, αποσπάσματα ταινιών, μουσική, αντίγραφα μουσειακών εκθεμάτων). Στο σχολείο ο εκπαιδευτικός με τους μαθητές επεξεργάζονται το υλικό προετοιμασίας της επίσκεψης, συζητούν τις ιδέες τους και πραγματοποιούν διάφορες δραστηριότητες προετοιμασίας για την καλύτερη αποτελεσματικότητα του προγράμματος.

Βασικά βήματα δραστηριοτήτων πριν την επίσκεψη

- ❖ Πληροφορούμαστε για τα μουσεία της περιοχής ώστε να αποφασίσουμε από κοινού με τους μαθητές και τον Δ/ντή του σχολείου ποιο χώρο θα επισκεφθούμε ώστε να έχουμε το χρόνο να το διοργανώσουμε με το σωστό τρόπο.
- ❖ Συνεργαζόμαστε με τους υπεύθυνους του Μουσείου ώστε να καταλήξουμε στην ημερομηνία επίσκεψης, ζητώντας τους αν είναι δυνατό τη συνεργασία τους για την δημιουργία του εκπαιδευτικού/πολιτιστικού μας προγράμματος και την άδεια για το συγκεκριμένο χώρο που θα πραγματοποιηθούν οι δραστηριότητες. Αν δεν υπάρχει ειδική αίθουσα τότε μπορούμε να ζητήσουμε μία από τις υπάρχουσες.
- ❖ Φέρνουμε αντικείμενα ενδεικτικά στο σχολείο από το χώρο του μουσείου: π.χ. κάποιο αντίγραφο για να το περιεργαστούν οι μαθητές και να πραγματοποιήσουν διάφορες δραστηριότητες.
- ❖ Μελετάμε διεξοδικά τα βιβλία του Δασκάλου των σχολικών εγχειριδίων και ειδικά τη μεθοδολογική προσέγγιση που στηρίζεται στη διαθεματικότητα και την ομαδοσυνεργατική μάθηση και εντοπίζουμε τις ενότητες που θέλουμε να δουλέψουμε.
- ❖ Συλλέγουμε και επεξεργαζόμαστε με τους μαθητές, με στόχο τη γνώση της σχετικής ορολογίας, το υλικό που έχουμε στη διάθεση μας (πηγές από το διαδίκτυο, βιβλία από το εμπόριο ή τη βιβλιοθήκη του σχολείου, φυλλάδια και ενημερωτικό υλικό από το μουσείο, αντίγραφα μουσειακών αντικειμένων,

εικονογραφημένα βιβλία από μουσεία, κλπ.)

- ❖ Επιλέγουμε με προσοχή και μελετάμε τις απαραίτητες έννοιες, εστιάζοντας στη μελέτη των συγκεκριμένων εκθεμάτων που θεωρούμε ότι ταιριάζουν περισσότερο στους εκπαιδευτικούς μας στόχους.
- ❖ Θέτουμε ερωτήματα στα παιδιά για το τι περιμένουν να δουν. Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαία η επεξήγηση ορισμένων βασικών εννοιών όπως: Μουσείο, αρχαιολόγος, επιμελητής, συντηρητής, είδη μουσείων, έκθεμα, αντίγραφο, άγαλμα, (βλ. δραστηριότητα 1)
- ❖ Προετοιμάζουμε τους μαθητές, ενημερώνοντας τους για το περιεχόμενο του προγράμματος, τους περιορισμούς και τις δυνατότητες του εσωτερικού και προαυλίου χώρου, ώστε να επισκεφθούν με ασφάλεια το μουσείο. Ιδιαίτερη έμφαση θα πρέπει να δώσουμε στον κώδικα συμπεριφοράς σε τέτοιους χώρους π.χ. στα μουσεία δεν αγγίζουμε εκθέματα, στους αρχαιολογικούς χώρους δε βγαίνουμε εκτός χαραγμένου μονοπατιού, σε κανένα χώρο δεν φωνάζουμε σεβόμενοι το χώρο αλλά και τους υπόλοιπους επισκέπτες κτλ. Για να γίνει βιωματικά κατανοητό από τους μικρότερους μαθητές θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και το κείμενο των Ρ. Γκοσινί & Ζ.Ζ. Σαντιέ (1978).
- ❖ Ζητάμε από τους μαθητές να συλλέξουν υλικό που να αφορά μια συγκεκριμένη θεματική, ιστορική περίοδο, καλλιτέχνη ή έκθεμα και να το παρουσιάσουν στην τάξη. Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να ενημερωθούν οι γονείς με σημείωμα για τη δράση που θα κάνουμε και τους ζητάμε τη συμβολή τους στη συλλογή του υλικού.

Σημαντικό στάδιο για και την απόκτηση της μουσειακής εμπειρίας είναι η εξοικείωση με τις ιδιαιτερότητες του χώρου των Μουσείων τον τρόπο οργάνωσης των εκθέσεων και το ρόλο των κείμενων στην ερμηνευτική διαδικασία. Τα κείμενα που συνοδεύουν τις εκθέσεις μουσείων αποτελούν οργανικό τμήμα μιας έκθεσης και εντάσσονται στο μουσειολογικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό.

Για την εξοικείωση με το χώρο (προετοιμασία για τη μουσειακή εμπειρία) αλλά και τη διαμόρφωση των μελλοντικών επισκεπτών, ιδιαίτερα χρήσιμο είναι να εξοικειωθούν οι μαθητές με τις μορφές λεκτικής (κείμενα, λεζάντες, αφίσες) και μη

λεκτικής επικοινωνίας (διευθέτηση χώρου, τρόποι φωτισμού) στο χώρο του Μουσείου.

Δραστηριότητα: Αναζητήστε στο διαδίκτυο βίντεο με εικονικές περιηγήσεις σε εκθέσεις Μουσείων ή χώρων πολιτισμικής αναφοράς. Μπορείτε να το προβάλετε στην τάξη και να δημιουργήσετε ομάδες εργασίας των μαθητών που να μελετήσουν συγκεκριμένα μέσα και μορφές επικοινωνίας μέσα στο Μουσείο (π.χ. τρόπο έκθεσης, φωτισμού, κείμενα) και να τα παρουσιάσουν στην τάξη. Ορισμένα ερωτήματα που μπορούν να βοηθήσουν στην προσέγγιση αυτή μπορεί να είναι.

1. Με ποιο τρόπο είναι φωτισμένο το αντικείμενο (γωνία, χρώμα, εστίαση) ; Ποια μέρη του εκθέματος προβάλλονται περισσότερο μέσα από τη συγκεκριμένη χρήση του φωτός; Για ποιο λόγο κατά τη γνώμη σας; Τι εντυπώσεις και συναισθήματα σας προκαλεί;

2. Γιατί υπάρχει η λεζάντα δίπλα στο έκθεμα; Ποιος είναι ο σκοπός του κειμένου; Σε ποιον/ποιους απευθύνεται κατά τη γνώμη σας; Καταγράψτε άγνωστες λέξεις και αναζητήστε τους ορισμούς τους.

3. Πώς είναι οργανωμένα τα εκθέματα μέσα στο χώρο (χρονολογικά, θεματικά, ανά είδος, αποτελούν μέρος μιας συνολικής αφήγησης) ; Πώς θα προτείνατε εσείς στον επιμελητή της έκθεσης να οργανώσει και να προβάλει τα εκθέματα αυτά;

Προτεινόμενες δραστηριότητες προετοιμασίας στην τάξη

Για να γίνει η σύνδεση της σχολικής τάξης και του μουσειακού χώρου οργανώνουμε πέρα από τις προηγούμενες ενέργειες και ορισμένες τεχνικές έναρξης και διασύνδεσης αλλά και εξοικείωσης των μαθητών με το είδος του μουσείου ή χώρου πολιτισμικής αναφοράς που θα επισκεφτούν και γνωριμία με τα κύρια εκθέματα που θα μελετήσουν.

❖ **Παιγίδια.** Θέτουμε ένα αίνιγμα ή σταυρόλεξο για κάποιο κεντρικό και ευρέως γνωστό έκθεμα ή χρησιμοποιούμε μια λέξη αναγραμματισμένη. Τα παιδιά καλούνται να την τοποθετήσουν στη σωστή σειρά.

❖ **Δημιουργική γραφή**

Μια ενδιαφέρουσα ιδέα (ιδιαίτερα για τους μικρούς μαθητές) θα ήταν να δημιουργήσουμε ένα ποίημα, μια αφήγηση, ώστε πηγαίνοντας στο μουσείο να ανακαλύψουμε τους ήρωες και να συνεχίσουμε την ιστορία ή το παραμύθι. Η χρήση μυθοπλαστικών ή φανταστικών στοιχείων (π.χ. ήρωες και φιγούρες από το πλαίσιο του μουσείου) είναι μια μέθοδος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως νήμα γύρω από το οποίο μπορεί να δομηθεί όλο το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και μπορεί και να αποτελέσει ακόμη και τον τίτλο του προγράμματος. Πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα χρησιμοποιούν αυτή την μυθοπλαστική τεχνική για να κεντρίσουν την περιέργεια των μαθητών και να δημιουργήσουν μια οικειότητα και μια συνέχεια καθ' όλη τη διάρκεια της επίσκεψης.

Για παράδειγμα στο φυλλάδιο του εκπαιδευτικού προγράμματος *«Νίκος Καζαντζάκης, ένας ταξιδευτής σε τόπους και ιδέες»* το οποίο έχει δημιουργήσει το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης (απευθύνεται σε μαθητές Δημοτικού, Γυμνασίου και Λυκείου) συνοδοιπόροι είναι ένα αγόρι και ένα κορίτσι ενδεδυμένοι με αρχαιοελληνικά ενδύματα, οι οποίοι αυτοσυστήνονται. Πρόκειται για δυο ήρωες από έργο του Νίκου Καζαντζάκη ο Χάρης, που κρατάει ένα περιστέρι και η Κρινό. Επιπλέον το κορίτσι προσπαθεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον των μαθητών καθώς απευθύνεται σε αυτούς σε β' ενικό πρόσωπο και τους προτρέπει να γράψουν το όνομα τους στο ενδεδειγμένο χώρο στο τέλος του εξώφυλλου, τους πληροφορεί ότι το φυλλάδιο είναι γεμάτο εκπλήξεις και τους παρακινεί να αρχίσουν τις δραστηριότητες που εμπεριέχει το φυλλάδιο. Μέσα στις σελίδες του φυλλαδίου το οποίο οι μαθητές χρησιμοποιούν καθ' όλη τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος, η Κρινό και ο Χάρης προτείνουν διάφορες δραστηριότητες, δίνουν πληροφορίες μέσα από τις στιχομυθίες τους και δίνουν ζωντάνια και παραστατικότητα στο κείμενο.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ενθαρρύνει κατά την προετοιμασία της επίσκεψης να βρουν και να δημιουργήσουν τους δικούς τους ήρωες ή αντικείμενα (π.χ. αγάλματα ή παραστάσεις από αγγεία, που ζωντανεύουν για να τους διηγηθούν μια ιστορία) που θα τους συνοδεύσουν στο χώρο και το χρόνο της ιστορίας. Μ' αυτό τον τρόπο οι μαθητές αισθάνονται τη χαρά και την ελευθερία της δημιουργίας και μπορούν να πάρουν πολλά ερεθίσματα για δημιουργική σκέψη και έκφραση.

Άσκηση δημιουργικής γραφής, δημιουργήστε έναν ηρώα ή μια ιστορία από τις φωτογραφίες που είδαμε για το χ Μουσείο και διηγηθείτε την ιστορία του.

Ενδεικτικό παράδειγμα για παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας.

Για παιδιά πρώτης σχολικής ηλικίας καλό είναι να χρησιμοποιήσουμε στοιχεία παραμυθιού, γνώριμα και προσιτά στους μικρούς μαθητές

«Μ' ένα νήμα κι ένα ποίημα» (Παπαγγελή 2009)

Μια γραμμή μια ιστορία των ανθρώπων η πορεία, μια νεράιδα μαγεμένη και στο νήμα μπερδεμένη, τρέχει να βρει το αγγείο στις Ολυμπίας το Μουσείο.

ΠΑΡΑΜΥΘΙ:

«Κόκκινη κλωστή δεμένη στην ανέμη τυλιγμένη Δως της κλότσο να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει...»

Στο δάσος της Άλτης (του άλσους στην Ηλειακή διάλεκτο) έπαιζε ανέμελη και τραγουδούσε μια νεραϊδούλα... αλλά απομακρύνθηκε και βρέθηκε κοντά στο χώρο του Μουσείου. Τρόμαξε γιατί δεν γνώριζε καθόλου το κτίριο. Φάνταζε πελώριο με τεράστιες κολώνες και στο προαύλιο χώρο αγάλματα και μαρμάρινες πέτρες. Περιεργαζόταν το χώρο και προσπαθούσε να βρει τρόπο να μπει μέσα. Ξαφνικά μπερδεύτηκε με ένα νήμα που βρέθηκε πεταμένο κάτω από ένα παράθυρο. Ήταν μια μεγάλη κόκκινη μάλλινη κλωστή μ' ένα καρτελάκι καρφισωμένο πάνω της. Το καρτελάκι έγραφε: «5ος αιώνας». Τι άραγε να ήταν αυτός ο αριθμός; Περίμενε ως το βραδάκι που έκλεισε και κλείδωσε την πόρτα του μουσείου ο φύλακας και κατόρθωσε να τρυπώσει από ένα παράθυρο που είχε μείνει ανοικτό, ήταν το ίδιο που είχε απ' όπου είχε πέσει και το νήμα.

Φοβήθηκε και κρύφθηκε πίσω από μια προθήκη.

Τι να έγινε άραγε στη συνέχεια .. .παιδιά;

Τα παιδιά καλούνται να ανοίξουν «το κουτί με τις ιδέες» και να αποφασίσουν για την πιθανή συνέχεια της ιστορίας. (Παπαγγελή, 2009)

Σημείωση : Η ιστορία με τη νεραϊδούλα ή κάποια άλλη που έχουν γράψει οι μαθητές έχουν επιπλέον στόχο να διδάξουν το σεβασμό προς το μουσείο, την ησυχία και τη σοβαρότητα που επιβάλλεται μέσα στο χώρο, την καθαριότητα και την προσεκτική

αντιμετώπιση των αντικειμένων που θα χρησιμοποιήσουμε κατά την επίσκεψη μας (Άλκηστις 1995).

Εναλλακτικές ιδέες εκκίνησης μιας ιστορίας.

Η μυστική ζωή ενός ποντικού σ' ένα μουσείο. Ένα βράδυ στο μουσείο. Το μουσείο των εκπλήξεων. Το μουσείο της γιαγιάς. Ένα σπίτι γίνεται μουσείο. Τα φώτα σβήνουν. Τι δεν είδα σ' ένα μουσείο; Δυο αντικείμενα σ' ένα μουσείο συζητούν. Ένα αντικείμενο δραπετεύει σ' ένα μουσείο. Ένα λεωφορείο που έγινε βιβλιοδετείο και στο τέλος μουσείο (Άλκηστις 1995 σελ. 38)

❖ Εικαστικά

- Οι μαθητές χρησιμοποιώντας το υλικό που τους έχει ζητήσει ο εκπαιδευτικός να συλλέξουν με αφορμή την επίσκεψη στο συγκεκριμένο πολιτιστικό χώρο μπορούν να φτιάξουν κολλάζ με ότι σχετικό υλικό έχουν στη διάθεση τους ή μπορούν να βρουν (π.χ. φωτογραφίες, κάρτες, εισιτήρια, φυλλάδια, κείμενα και φωτογραφίες από περιοδικά και εφημερίδες, κλπ)

- Ζωγραφική. Οι μαθητές διαλέγουν κάτι που τους ενδιαφέρει από το υλικό που βρήκαν και το ζωγραφίζουν. Μέσα από τη ζωγραφική στόχος δεν είναι η αποτύπωση μιας εικόνας αλλά η ανάπτυξη της φαντασίας και η δημιουργική έκφραση. Μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές ανάλογα με το περιεχόμενο του προγράμματος να ζωγραφίσουν για παράδειγμα ένα θέμα που βλέπουν σε μια άλλη εποχή και στη σημερινή, να φτιάξουν μικρές ζωγραφιές-κόμιξ με διάλογους πάνω σ' ένα θέμα χρησιμοποιώντας διαφορετικά υλικά, σχήματα και χρώματα.

- Κατασκευές-χειροτεχνία. Οι μαθητές σε συνεργασία με τους γονείς ή τον δάσκαλο των εικαστικών μπορούν να φτιάξουν κάτι σχετικό με το θέμα του προγράμματος. Μπορούν για παράδειγμα να αναζητήσουν μια παλιά συνταγή μαγειρικής και να το φτιάξουν στο σπίτι σε συνεργασία με τους γονείς τους. Να φτιάξουν ένα κόσμημα από πλαστελίνη, κλωστές, χάντρες ή χρυσόχαρτο. Να αποτυπώσουν αρχιτεκτονικά ένα κτίσμα από σπιρτόκουτα, ξυλάκια, μικρά χαρτόνια και άλλα ανακυκλώσιμα υλικά. Να φτιάξουν από πυλό ένα μικρό γλυπτό της περιόδου που εξετάζεται στο πρόγραμμα.

Δραματοποίηση και παίξιμο ρόλων

Εμπνευσμένοι από μια ιστορία που διάβασε ο εκπαιδευτικός σχετική με το συγκεκριμένο μουσειακό/πολιτισμικό χώρο, οι μαθητές μπορούν να τη δραματοποιήσουν.

Παραδείγματα και προτάσεις:

1. Από τη θέση του άλλου: Διαλέγουμε ένα πρόσωπο από μια φωτογραφία που είδαμε στην τάξη (μπορεί να είναι ένα έκθεμα, μια παράσταση ή σκηνή σε αγγείο ή σε είδη λαϊκής τέχνης) και γινόμαστε αυτός. Προσπαθούμε να κινηθούμε όπως κινείται, να μιλήσουμε όπως μιλάει, κλπ.

2. Παρουσίαση ειδήσεων: Μια ομάδα αναλαμβάνει να γράψει και να παρουσιάσει σ' ένα σύντομο ειδησεογραφικό κείμενο, τις ειδήσεις για το μουσείο με το δικό του τρόπο. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να ενισχύσει τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν τη φαντασία τους και να μην χρησιμοποιήσουν αναγκαστικά στερεοτυπικά παραδείγματα και εκφράσεις του παραδοσιακού μιντιακού συστήματος.

3. Κουκλοθέατρο: Κάθε παιδί κρατώντας μια κούκλα κουκλοθέατρου και πίσω από ένα παραβάν ή μεγάλη χαρτόκουτα, παρουσιάζει με την κούκλα του τις πληροφορίες που έχει συλλέξει για το μουσείο και το θέμα.

4. Τηλεφωνικές συνδιαλέξεις: Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια και τηλεφωνούν το ένα στο άλλο βάσει κάποιων συγκεκριμένων θεμάτων.

Παραδείγματα:

- Δυο φίλοι συζητούν για την εμπειρία που είχαν από την επίσκεψη τους σ' ένα μουσείο.

- Ανώνυμος τηλεφωνεί στην Αστυνομία για να καταγγείλει το σχέδιο μιας κλοπής για το μουσείο.

- Ένα παιδί τηλεφωνεί στο μουσείο γιατί θέλει να τους χαρίσει ένα αντικείμενο (μπορεί να είναι οικογενειακό κειμήλιο ή και κάτι εντελώς άσχετο με το θέμα του Μουσείου).

❖ Η γωνιά του μουσείου

Στην τάξη ο εκπαιδευτικός με τα παιδιά διαμορφώνουν μια γωνιά που την ονομάζουν «γωνιά του μουσείου». Εκεί θα συγκεντρώνουν ότι σχετικό υλικό με το θέμα αυτό καθώς και τις δημιουργίες και τις κατασκευές τους.

Ο εκπαιδευτικός αρχικά και μετά το κάθε παιδί μπορεί να φέρει ορισμένα αντικείμενα παλαιότερων ετών από το σπίτι ή το περιβάλλον του και μια ενδιαφέρουσα δράση θα ήταν οι μαθητές να χωριστούν σε ομάδες που θα ασχοληθούν με την αξιοποίηση των συγκεκριμένων αντικειμένων. Για παράδειγμα ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να δημιουργήσει ομάδες ειδικοτήτων που θα είναι υπεύθυνοι για τη γωνιά του μουσείου όπως: προμηθευτής, επιμελητής, υπεύθυνος, φύλακας, γραμματέας, συντηρητής, μελετητής, κ.ά. Για παράδειγμα μια ομάδα θα υποδυθεί τους αρχαιολόγους/επιμελητές που θα τα χρονολογήσει και θα τοποθετήσει ανάλογα το είδος, το έτος και την αξία. Άλλη ομάδα θα είναι οι συντηρητές τέχνης που θα τα καθαρίσει και θα τα επιδιορθώσει, άλλη θα συλλέξει και θα μελετήσει τα πληροφοριακά στοιχεία που θα τα ανακοινώσει στους συμμαθητές με παιγνιώδη τρόπο.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να παρακινήσει τα παιδιά να φτιάξουν μόνοι τους το χώρο αυτό, δίνοντας το ύφος και την εικόνα που τους εκφράζει καλύτερα ούτως ώστε να αισθανθούν ότι είναι δικό τους δημιούργημα, να τον φροντίζουν και να τον σέβονται. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα χρώματα, υφάσματα και χαρτιά και να δημιουργηθεί ένας σταθερός χώρος (π.χ. η βάση ενός θρανίου) όπου θα μπορούν να τοποθετούνται διάφορα μικρά αντικείμενα. Στον τοίχο μπορεί να μπει ένας πίνακας από τσόχα ή φελλό (ο οποίος μπορεί να ανανεώνεται καθημερινά) όπου θα τοποθετούν οι μαθητές τις φωτογραφίες, τις ιστορίες τους, τις κάρτες, ή τις ζωγραφίες τους.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης

Στη φάση αυτή υλοποιούνται οι κύριες δραστηριότητες που έχει προετοιμάσει ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με τους μαθητές του. Τα παιχνίδια ανακάλυψης, οι δραματοποιήσεις, οι γρίφοι, τα παιχνίδια, ρόλων, τα πάζλ, τα παραμύθια, οι ιστορίες, τα ποιήματα, η μουσική αποτελούν συστατικά στοιχεία των δραστηριοτήτων μας. Η ενεργοποίηση της μνήμης, της κρίσης της φαντασίας, της επινόησης είναι χαρακτηριστικά της επίσκεψης. Χωρίς να παραγνωρίζεται η αξία της αφήγησης, με τις σύγχρονες μεθόδους δίνεται μεγάλη σημασία στη διερεύνηση (Δάλκος, 2000).

Δραστηριότητα 1^η : Σε κάθε παιδί δίνουμε μια αυτοκόλλητη ετικέτα και με έντονο χρώμα μαρκαδόρου γράφει το όνομα του και το κολλάει στο θώρακα για να είναι εμφανές από όλους.

Μόλις φτάσουμε στο χώρο του Μουσείου, υπενθυμίζουμε στους μαθητές για το περιεχόμενο του προγράμματος, τους περιορισμούς και τις δυνατότητες του χώρου ώστε να επισκεφθούν με ασφάλεια το Μουσείο και να μπορέσουν να συμμετάσχουν σε ομαδικές και ατομικές εργασίες μέσα σε αυτό. Στα μεγαλύτερα παιδιά γνωστοποιούμε τους χώρους υγιεινής, μιλάμε για την ατμόσφαιρα του περιβάλλοντα χώρου και θέτουμε ερωτήματα για να δούμε τις αντιδράσεις και τον προσανατολισμό τους στις αίθουσες. Ο εκπαιδευτικός έχει υπολογίσει το χρόνο που απαιτείται και πράττει ανάλογα.

Δραστηριότητα 2^η : Ποιος είναι ο αρχηγός;

Ο εκπαιδευτικός, ένας γονέας ή ο μουσειοπαιδαγωγός αναλαμβάνει να καλωσορίσει και να οδηγήσει τους συμμαθητές του στο χώρο του Μουσείου και να μας εξηγήσει τους κανόνες του παιχνιδιού -περιήγησης. Στην υποδοχή δείχνουμε στους μαθητές την κάτοψη και τις αίθουσες του μουσείου τις οποίες θα επισκεφτούμε.

Δραστηριότητα 3^η : Κρυμμένα μυστικά του Μουσείου

Τα παιδιά της χωρίζονται σε ομάδες των 4-5 ατόμων για την επιτυχή αποτελεσματικότητα του προγράμματος. Ο αρχηγός μοιράζει τις κάρτες -ίδιο αριθμό για όλες τις ομάδες με τα αντικείμενα που θα μελετηθούν. Μπορεί να είναι διαφορετικού χρώματος για κάθε ομάδα. Δίνεται το πρώτο χαρτάκι της διαδρομής που αφορά κάποιο αντικείμενο στην πρώτη αίθουσα. Όποιος το βρίσκει επιβραβεύεται με επιπλέον κάρτες και συνεχίζει ακολουθώντας τις οδηγίες. Όποιος δεν το βρίσκει επιστρέφει μία από τις κάρτες που του έχουν δοθεί στην εκκίνηση.

Σημείωση: Κάθε χρονολογική περίοδος μπορεί να έχει ένα χαρακτηριστικό σχέδιο ή γνώρισμα πάνω στην καρτέλα. Ζητάμε από τα παιδιά να διαβάσουν τις πληροφορίες από τα επεξηγηματικά κείμενα και να τα παρουσιάσουν στους συμμαθητές τους. Τα παιδιά ενθουσιάζονται με τη μέθοδο των αινιγμάτων. Ωραία ιδέα είναι κάποιες από τις κάρτες να έχουν και αινίγματα, ή γλωσσοδέτες.

❖ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Τα παιχνίδια που μπορούν να λάβουν χώρα στο μουσείο έχουν ως στόχο την εξοικείωση με τα εκθέματα μέσα από τη συνεργασία και την ομαδικότητα. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει όσες από τις παρακάτω προτάσεις ταιριάζουν περισσότερο στο είδος της έκθεσης, τα εκθέματα και τα ενδιαφέροντα των μαθητών τους έχοντας υπολογίσει από την αρχή το συνολικό χρόνο που θα χρειαστεί για την ολοκλήρωση όλου του προγράμματος.

1° Παιχνίδι

Δημιουργούμε μια φανταστική γραμμή του χρόνου με ένα σύρμα ή σχοινί ή νήμα και τοποθετούμε στη σωστή σειρά καρτελάκια με τις ιστορικές περιόδους. Π.χ.

----- / ----- / ----- / ----- / ----- / ----- /

Πρώτοι χρόνοι Αρχαϊκοί Κλασσικοί Ελληνιστικοί Ρωμαϊκοί Ύστεροι χρόνοι

Σημείωση : Τα παιδιά καλούνται να βάλουν σε σωστή σειρά τις καρτέλες και αφού βεβαιωθούν για την επιλογή τους μπορούν να πάρουν μαζί τους το καρτελάκι που αντιστοιχεί σε κάθε αίθουσα.

2° Παιχνίδι (αφής)

Για κάθε αίθουσα αντιστοιχεί ένα αντικείμενο. Κρύβουμε όλα τα αντικείμενα σε ένα σακουλάκι και το κάθε παιδί της ομάδας επιλέγει με κλειστά μάτια ένα αντικείμενο από το σακούλι και προσπαθεί να βρει σε ποιο χώρο ανήκει και προχωρά με γρήγορο βηματισμό προς τη κατεύθυνση της συγκεκριμένης αίθουσας.

Παιχνίδια ταυτότητας αντικειμένων: 3° Παιχνίδι

Παρατηρήστε ένα αντικείμενο προθήκης σπασμένο ή αλλοιωμένο από το χρόνο. Φανταστείτε πως μπορεί να' ναι το άλλο μισό κομμάτι που λείπει και ζωγραφίστε το. Για να γίνει ομαδική η συγκεκριμένη άσκηση μπορούν τα παιδιά σε ένα μεγάλο χαρτί να συμπληρώνει ο καθένας το δικό του αντικείμενο και από κάτω να βάλει μια επιγραφή που να το κατοχυρώνει.

4° Παιχνίδι

Επιλέξτε δύο αντικείμενα από όποια αίθουσα επιθυμείτε. Ανά ζεύγη ή μικρές ομάδες μπορούν οι μαθητές να επιλέξουν δύο αντικείμενα και να καταγράψουν σε ένα κατάλογο τις ομοιότητες και τις διαφορές που θα παρουσιάσουν. Επιπλέον μπορούν

να δώσουν το δικό τους τίτλο στα συγκεκριμένα αντικείμενα, να τα μετονομάσουν ή να βρουν συνώνυμες λέξεις.

Τεχνικές για την εκπαιδευτική αξιοποίηση των εκθεμάτων

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει ετοιμάσει φύλλα εργασίας τα οποία να περιλαμβάνουν διάφορες ασκήσεις, εικόνες και δραστηριότητες που θα συμπληρώνονται από τους μαθητές κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Οι κυριότερες τεχνικές που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε για οποιοδήποτε μεμονωμένο μουσειακό αντικείμενο που βρίσκεται εκτεθειμένο στις αίθουσες είναι:

-Καταιγισμός ιδεών: στο πλαίσιο της συνεργατικής μάθησης, οι μαθητές αλληλεπιδρούν και διεγείρουν την μνήμη και την παρατηρητικότητα του.

-Περιγραφή ταυτότητας των αντικειμένων: Βοηθά στην παραγωγή λόγου και στην διέγερση της προσοχής του.

-Ιστόγραμμα: Προσφέρει σφαιρική μελέτη ενός αντικειμένου και μπορεί να εφαρμοστεί σε διαθεματικό πλαίσιο.

- Παρατήρηση των αντικειμένων με κριτικό τρόπο (βλ σχετική ενότητα όπου αναλύεται διεξοδικά η τεχνική αυτή)

ΤΕΧΝΙΚΗ (1):ΚΑΤΑΙΓΙΣΜΟΣ ΙΔΕΩΝ

Επιλέγετε ένα συγκεκριμένο έκθεμα για το οποίο έχετε συλλέξει τις απαραίτητες πληροφορίες.

Παράδειγμα : Το άγαλμα του Κούρου

Η εικόνα απεικονίζει το άγαλμα του Κούρου από ναξιακό μάρμαρο αρχαϊκής περιόδου (600 π.Χ.). Τα μαλλιά του απλώνονται πίσω από το κεφάλι σε πλεξούδες και συγκρατούνται με ταινία που είναι δεμένη σε κόμπο. Το στήθος του είναι πλατύ και η μέση στενή. Οι μύες της κοιλιάς τονίζονται με αυλακιές. Προβάλλει το

αριστερό σκέλος και έχει τα χέρια κατεβασμένα, με τη δεξιά γροθιά να ακουμπά στο μηρό. Στο πρόσωπο του μπορούμε να διακρίνουμε κάποια έκφραση (<http://www.namuseum.gr> και <http://odysseus.culture.gr>).

- Προς τα πού κοιτάει;
- Πότε άραγε δημιουργήθηκε;
- Από τι υλικό είναι φτιαγμένο;
- Πώς ανακαλύφθηκε;
- Πώς κατασκευάστηκε;
- Γιατί έχει ένα χέρι;
- Τι συναισθήματα σου προκαλεί;
- Ποια χρώματα διακρίνεις; Τι θα άλλαζες;
- Τι ένδυμα φοράει;
- Είναι σε κίνηση; είναι στατικό;
- Τι μπορούμε να μάθουμε από αυτό;
- Τι πιστεύουν οι αρχαιολόγοι;
- Τι να είχε στο μυαλό του ο καλλιτέχνης;
- Αν θα ζωντάνευε τι θα μας έλεγε;

Ανάλογα τις ενδεχόμενες απαντήσεις, τις ομαδοποιούμε, τις οργανώνουμε σε έναν χάρτη ξεκινώντας από τις πιο γενικές στις πιο ειδικές και τις συνδέουμε με γραμμές ή φράσεις. Αναθεωρούμε και βελτιώνουμε το χάρτη ανάλογα τα κριτήρια της σωστής οργάνωσης της ιεράρχησης εννοιών (Μαυρόπουλος,2004).

ΤΕΧΝΙΚΗ (2):Περιγραφή ταυτότητας των αντικειμένων Παράδειγμα :

Μελανόμορφη ή ερυθρόμορφη αγγειογραφία

Ο μελανόμορφος ρυθμός ήταν μια τεχνική διακόσμησης αρχαίων ελληνικών αγγείων, που συνίστατο στην απόδοση των μορφών με στιλπνό μαύρο χρώμα πάνω στο ανοιχτόχρωμο βάθος του πηλού. Οι μορφές αποδίδονταν με περίγραμμα και οι εσωτερικές λεπτομέρειες (ανατομία, χαρακτηριστικά προσώπου, ένδυση) με εγχαράξεις. Πρόκειται για μία από τις σημαντικότερες εκφάνσεις της αρχαίας ελληνικής τέχνης και αποτέλεσε τον βασικό τρόπο διακόσμησης των αγγείων της Αρχαϊκής περιόδου.

Ο ερυθρόμορφος ρυθμός, που αποτέλεσε το βασικό τρόπο διακόσμησης αγγείων κατά την Κλασική περίοδο, βασίστηκε στην ακριβώς αντίστροφη τεχνική από αυτή του μελανόμορφου ρυθμού. Εδώ οι μορφές αφήνονταν στο χρώμα του πηλού και η υπόλοιπη επιφάνεια του αγγείου καλυπτόταν με μαύρο γάνωμα (μια στρώση λεπτόκοκκου σιδηρούχου πηλού), το οποίο υαλοποιούνταν κατά τη διαδικασία όπτησης αποκτώντας έτσι τη χαρακτηριστική στιλπνή εμφάνιση. Οι εσωτερικές λεπτομέρειες των μορφών (π.χ. τα χαρακτηριστικά του προσώπου, οι πτυχώσεις των ενδυμάτων, κτλ.) αποδίδονταν με αραιωμένο καστανό γάνωμα, που γινόταν και αυτό μελανό κατά την όπτηση. (Μάθετε περισσότερα) Επειδή στην συγκεκριμένη τεχνική οι μορφές ορίζονταν ουσιαστικά στο «αρνητικό», οι αγγειογράφοι ήταν υποχρεωμένοι να κάνουν προσχέδια με μολυβοκάρβουνο ή κάποια άλλη ουσία, που συνήθως εξαφανίζονταν κατά την όπτηση. Στη συνέχεια άλειψαν προσεκτικά με γάνωμα την επιφάνεια του αγγείου αφήνοντας ακάλυπτες μόνο τις μορφές που είχαν σχεδιάσει.

Μελανόμορφος αμφορέας

Πηλός Ελληνικό (Αττικό) Αρχαϊκή περίοδος 515-510 π.Χ.

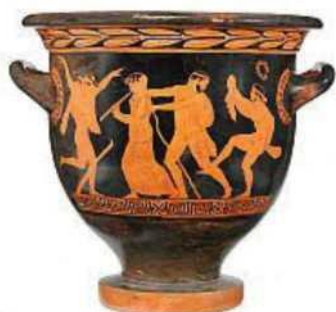
© Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Συλλογή Ν.Π.

Γουλανδρή, αρ. 723

Περιγραφή

Στην κύρια όψη του αμφορέα εικονίζεται σκηνή από την Γιγαντομαχία, όπου ο Ποσειδών καταβάλλει τον πάνοπλο γίγαντα Πολυβώτη, ενώ την σκηνή παρακολουθεί ένας τοξότης με φρυγικό σκούγο που τρέπεται σε φυγή. Στην δευτερεύουσα όψη, ο Διόνυσος επιβαίνει σε ιθυφαλλικό όνο, συνοδευόμενος από

δύο σατύρους. Το αγγείο αποδίδεται στην Ομάδα του (Καλού) Λεάγρου και ανήκει στην ύστερη φάση του μελανόμορφου ρυθμού, (<http://www.cycladic.gr>)

Κωδωνόσχημος κρατήρας © Ίδρυμα Ν.Π. Γουλανδρή - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Συλλογή Ν.Π. Γουλανδρή, αρ. 723

Περιγραφή

Στην κύρια όψη του αγγείου απεικονίζεται σκηνή επιστροφής από συμπόσιο. Δύο ανδρικές μορφές χορεύουν ζωνηρά στο ρυθμό της μουσικής που παίζει μία αυλητρίδα. Μια τρίτη ανδρική μορφή που κρατά ραβδί ακολουθεί την αυλητρίδα παραπαίοντας. Οι σκηνές "κόμου", όπως αποκαλούνται αυτού του είδους οι παραστάσεις, ήταν πολύ αγαπητές στους Έλληνες και ειδικά στους Αθηναίους αγγειογράφους. Απαντούν συχνά πάνω σε κρατήρες, τα κατεξοχήν συμποσιακά αγγεία που χρησίμευαν για τη μίξη του κρασιού με νερό. (<http://www.cycladic.gr>)

Δραστηριότητα 1"

Οι μαθητές καλούνται να περιγράψουν αυτό που βλέπουν κάνοντας μια λεπτομερή ανάλυση δίνοντας μας πληροφορίες σαν να μην το είχαμε δει.

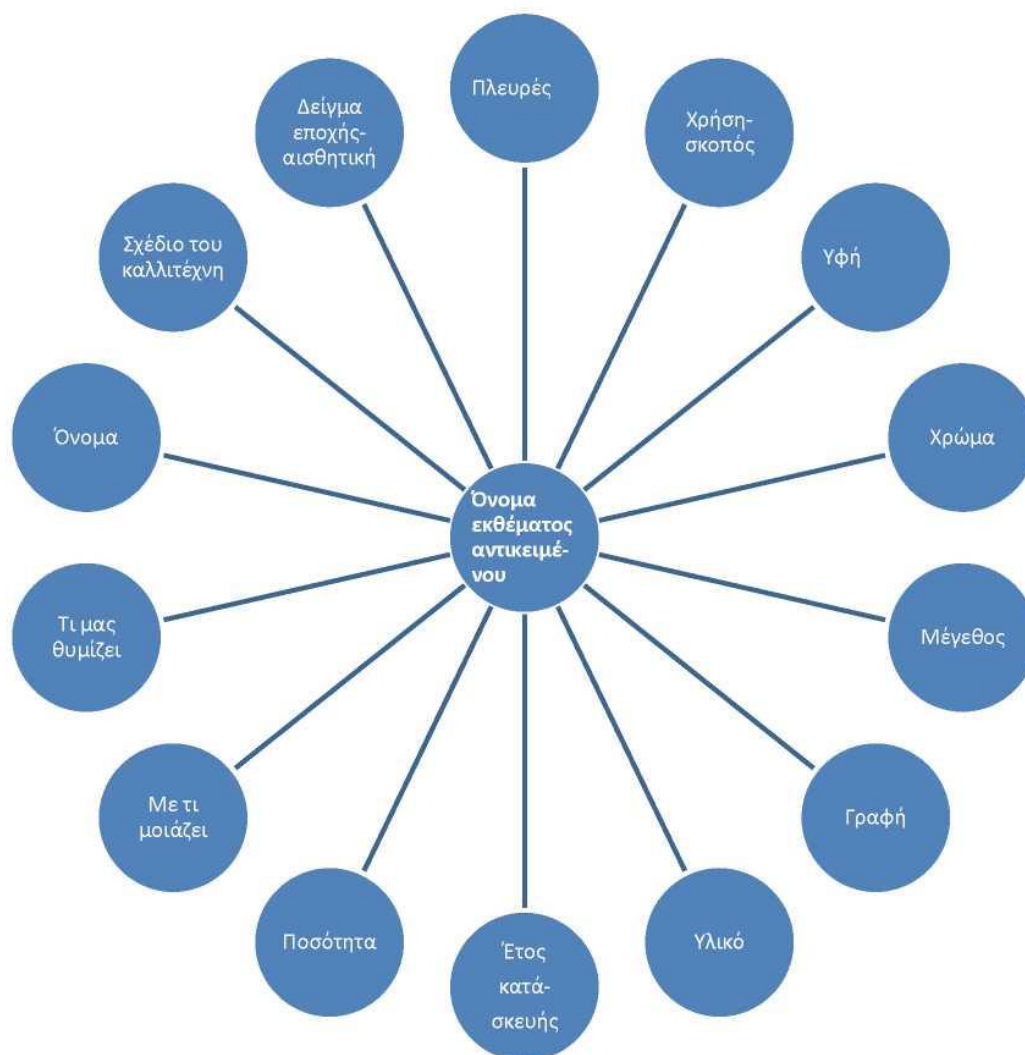
Δραστηριότητα 2"

*Παρατηρούμε και ανακαλύπτουμε τις **ομοιότητες και διαφορές** ερυθρόμορφου και μελανόμορφου ρυθμού κατά την αρχαϊκή και κλασική περίοδο.*

Σημείωση: Τα παιδιά επίσης μπορούν να χρησιμοποιήσουν καλούπια από πυλό (ή σε φωτοτυπία που θα έχει εντάξει ο εκπαιδευτικός στα φύλλα εργασίας) και να ζωγραφίσουν ένα αγγείο και να γράψουν πάνω στον πηλό την αφιέρωση.

ΤΕΧΝΙΚΗ(3) : ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑ

Σ' ένα μεγάλο χαρτί του μέτρου γράφουμε στη μέση τον **τίτλο του αντικειμένου** που θέλουμε να μελετήσουμε και ακούμε προσεκτικά όλες τις ερωτήσεις των παιδιών και τοποθετούμε σε σχήμα «ιστού αράχνης» την κάθε απάντηση των παιδιών.

Ομαδοποιούμε και αναλύουμε τα δεδομένα δίνοντας αφορμή για σύνδεση με το αναλυτικό πρόγραμμα σε μαθητές.

Αισθητική: Ανάγλυφη υφή, σχέδιο καλλιτεχνικό, χρώμα **Μαθηματικά:** Μέγεθος, ποσότητα, χωρητικότητα **Γλώσσα:** Λεκτικές ασκήσεις (με τι μοιάζει, τι θυμίζει)

Φυσική: Υλικό, βάρος (βαρύ-ελαφρύ)

Ιστορία: Έτος κατασκευής, χρήση

Γραφή: Όνομα (ιδιαιτερότητες της γραφής).

❖ ΠΑΙΧΝΙΑΔΙ ΓΙΑ ΕΚΤΟΝΩΣΗ-ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΙΝΗΣΗ

Κινητικά παιχνίδια

Για την ψυχοκινητική τους ανάπτυξη απαραίτητες είναι οι δραστηριότητες σε σχέση με το θεατρικό παιχνίδι και τη δραματοποίηση. Βοηθούν τα παιδιά να εξοικειωθούν με το σώμα τους, να κατανοήσουν την τεχνική του καλλιτέχνη και τις συνθήκες ζωής του παρελθόντος.

Παίζουμε τα αγάλματα

Βρισκόμαστε σε μια αίθουσα με αγάλματα. Διαλέγουμε όποιο μας δημιούργησε τα πιο έντονα συναισθήματα και γινόμαστε ηθοποιοί: Προσπαθούμε να δώσουμε πνοή στα άψυχα γλυπτά.

Παιχνίδι δραματοποίησης

Μιμούμαστε τους Αρχαίους Έλληνες, ένα ιστορικό πρόσωπο, ή ένα άτομο στην καθημερινή του ενασχόληση την περίοδο που μελετάμε... Με χαρτόνια γκοφρέ ή σεντόνια, φτιάχνουμε ενδύματα και υποδύμαστε αντίστοιχους ρόλους.

Μετά την επίσκεψη

Με την ολοκλήρωση της επίσκεψης και την επιστροφή στην τάξη ακολουθούν άλλες δραστηριότητες με σκοπό την εμπέδωση αλλά και την διεύρυνση των γνώσεων που απόκτησαν οι μαθητές στο μουσείο. Στο χώρο του σχολείου υλοποιούνται οι δραστηριότητες σύνθεσης. Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων δραστηριοτήτων μπορεί να είναι η συγγραφή κειμένων με αφορμή τα εκθέματα που μελετήθηκαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, η παρουσίαση δρώμενου, η αξιολόγηση της διεργασίας. Ο κάθε μαθητής μπορεί να παρουσιάσει στους συμμαθητές του ότι αποκόμισε από την επίσκεψη του: εικόνες που απαθανάτισε με τη φωτογραφική μηχανή του, προσωπικές σημειώσεις, φυλλάδια και εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε στο χώρο δράσης του μουσείου.

Τα παιδιά μπορούν ακόμη να δουλέψουν τα φύλλα εργασίας που είτε δεν ολοκλήρωσαν στο χώρο του μουσείου είτε θέλουν να τα επεξεργαστούν περισσότερο, με χρώματα, πινέλα και «φαντασία».

Σημαντική είναι και η δημιουργία μιας ομαδικής εργασίας ως ενθύμιο αλλά και μια ολοκληρωμένη δουλειά που να αποδεικνύει περίτρανα τους λόγους που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε το πρόγραμμα. Επίσης, μια ενδιαφέρουσα πρόταση είναι η

κατασκευή ενός εκπαιδευτικού παιχνιδιού σε μορφή καρτών μνήμης με φιγούρες από το μουσείο που θα διανέμεται και σε άλλες σχολικές τάξεις. Μπορεί να γίνει ένα ομαδικό ή ατομικό κολλάζ από τα εισιτήρια του μουσείου, εφημερίδες, εικόνες, κάρτες, φωτογραφίες. Το συγκεκριμένο κολλάζ μπορεί να γίνει και αφίσα σε συνεργασία με έναν τυπογράφο. Μετά την σχετική άδεια αφισοκόλλησης από το Διευθυντή θα μπορούσε να οργανωθεί μια μικρή έκθεση όπου οι μαθητές θα παρουσιάσουν τις διάφορες δημιουργίες τους σε άλλες τάξεις του σχολείου.

Άλλη ομαδική οργανωμένη δραστηριότητα είναι η συγγραφή ενός λευκώματος που να περιλαμβάνει ομαδοποιημένα έργα που θα προκύψουν από την επεξεργασία και επιλογή στην τάξη όλου του υλικού.

Επιπλέον ομαδικές δράσεις εκπαιδευτικού παιχνιδιού:

❖ **Δημιουργία μουσειοσκευής**

Μαζί με τους μαθητές μπορεί να μελετηθεί και να σχεδιαστεί μια μουσειοσκευή για το χώρο που επισκέφθηκαν και να τα βοηθήσει να αποδώσουν με διαφορετικούς τρόπους και διαφορετική οπτική γωνία την εμπειρία που βίωσαν. Σε περίπτωση που το συγκεκριμένο μουσείο δεν διαθέτει μουσειοσκευή θα ήταν σημαντική η προσφορά αυτή αν κατορθώναμε να την ετοιμάσουμε σωστά ώστε να χρησιμοποιηθεί και από άλλα σχολεία. Παραδείγματα μουσειοσκευών, συμβουλές και υποδείξεις μπορούν να αντληθούν από Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς που έχουν δημιουργήσει σχετικές δράσεις (βλ. συμπληρωματικό υλικό του προγράμματος). Αναγκαίο είναι να περιέχει αναλυτικές οδηγίες για τον εκπαιδευτικό, για τον τρόπο μελέτης και παρουσίασης του υλικού, οδηγίες για τους μαθητές, φυλλάδια, διαφάνειες, ενδεικτικά υλικά ζωγραφικής, κάρτες κλπ... Επίσης θα ήταν χρήσιμη μια παρουσίαση στο power-point που να περιλαμβάνει όλα τα στάδια οργάνωσης της επίσκεψης, αντίγραφα μουσειακών αντικειμένων, βίντεο από δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν από τους συγκεκριμένους μαθητές, κλπ...

Εμπλουτισμός της γωνιάς του μουσείου στη σχολική τάξη

Με την επιστροφή στην τάξη, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να ενισχύσει τα παιδιά να συνεχίσουν τις δραστηριότητες τους με αφορμή την επίσκεψη στο χώρο πολιτισμικής αναφοράς, ώστε να συντελεστεί μια επανατροφοδότηση της μουσειακής εμπειρίας και του γνωστικού αποθέματος. Ο εμπλουτισμός της γωνιάς του μουσείου στην τάξη

με «μουσειακά εκθέματα» που προμηθεύτηκαν από την επίσκεψη τους ή/και τις ίδιες τους τις δημιουργίες Επίσης κάθε παιδί να επιδείξει στην τάξη ότι αγόρασε από το πωλητήριο του μουσείου κατά την επίσκεψη και να εξηγήσει για ποιο λόγο το επέλεξε. Εάν επιθυμεί μπορεί να το αφήσει στην τάξη μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς για να εμπλουτίσει και να στολίσει τη γωνιά του μουσείου.

Αξιολόγηση του προγράμματος και συμπεράσματα

Παράλληλα, για να διαπιστώσουμε τις τυχόν ελλείψεις ή δυσκολίες που ενδεχομένως να παρουσιάζει το προτεινόμενο πρόγραμμα αλλά και την αποτελεσματικότητα του όσον αφορά τους αρχικούς στόχους, είναι θεμιτό να προχωρήσουμε σε μια αξιολόγηση της εκπαιδευτικής επίσκεψης και του προγράμματος. Μπορεί να δοθεί σχετικό ερωτηματολόγιο στους μαθητές προκειμένου να διαπιστωθεί αν έμειναν ικανοποιημένοι από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και τις δυνατότητες που τους προσέφερε. Για το ερωτηματολόγιο είναι προτιμότερο να χρησιμοποιήσουμε ανοικτού τύπου ερωτήσεις, για να δώσουμε στο μαθητή την ευκαιρία να διατυπώσει και να μας πληροφορήσει για όσα έμαθε.

Συγκεκριμένα το ερωτηματολόγιο που προτείνουμε να συμπληρωθεί μετά την επίσκεψη για την γενικότερη αξιολόγηση του προγράμματος μας είναι:

- Ποια ήταν η πρώτη σας αντίδραση αντικρίζοντας το Μουσείο;
- Τι περιμένατε να μάθετε πριν την έναρξη του εκπαιδευτικού προγράμματος;
- Τι νομίζετε ότι μάθατε μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος;
- Πώς επηρέασε την ζωή σας; Τι άλλαξε στη σχέση σας με το Μουσείο;
- Θα επισκεπτόσασταν ξανά τους χώρους του Μουσείου;
- Ποιο συγκεκριμένο έκθεμα σας εντυπωσίασε περισσότερο;
- Ποιο αντικείμενο θα θέλατε να χρησιμοποιούσατε στην καθημερινή σας ζωή και με ποιο τρόπο;
- Ποια ήταν τα δυνατά σημεία του προγράμματος ή παιχνιδιού που σας άρεσαν περισσότερο;
- Τι θα θέλατε να ήταν διαφορετικό;
- Καταφέρατε να ολοκληρώσετε τις δραστηριότητες που είχατε προγραμματιστεί;
- Ποιες ελλείψεις διακρίνατε;
- Τι σας δυσκόλεψε στην υλοποίηση του προγράμματος;

-Τι σας ενέπνευσε ώστε να το θυμάστε;

4.6. Προσεγγίζοντας τα έργα τέχνης στο Μουσείο: παραδείγματα αξιοποίησης των χώρων πολιτισμικής αναφοράς με εστίαση στην παρατήρηση μουσειακών εκθεμάτων

Η ακόλουθη ενότητα, περιλαμβάνει ένα σύνολο εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με σκοπό την πολιτισμική ενδυνάμωση των μαθητών. Οι δραστηριότητες αυτές που προκύπτουν κυρίως από το ρεπερτόριο των εμπειριών και ενδιαφερόντων των μαθητών σε σχέση με τις τέχνες και τον πολιτισμό στηρίζονται στις αρχές της σύγχρονης παιδαγωγικής, όπου το βίωμα, η εμπειρία, και η δημιουργικότητα αποτελούν κεντρικό πυλώνα της μαθησιακής διεργασίας. (Gardner, 1990, Efland, 2002, Davis, 2008)

Πιο συγκεκριμένα, στην ενότητα παρουσιάζεται βήμα προς βήμα ένα αναλυτικό παράδειγμα αξιοποίησης μουσειακών εκθεμάτων, έτσι όπως αυτά παρουσιάζονται στα Μουσεία και σε άλλους χώρους πολιτιστικής αναφοράς. Στο πλαίσιο αυτών των παραδειγμάτων προτείνονται ενδεικτικές ερωτήσεις ή δράσεις που ο εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει/συνδιαμορφώσει με τους μαθητές του. Κύριο χαρακτηριστικό των δραστηριοτήτων που ακολουθούν είναι το γεγονός ότι τα μουσειακά εκθέματα λειτουργούν ως πόλος έλξης εισάγοντας τους μαθητές στον κόσμο του πολιτισμού, έτσι όπως αυτός αποτυπώνεται στα Μουσεία και σε άλλους χώρους πολιτισμικής αναφοράς (Anderson&Milbrandt, 2005). Για το λόγο αυτό, η παρατήρηση ως διαδικασία μάθησης τοποθετείται στην καρδιά της εκπαιδευτικής διεργασίας (Perkins, 1994, 2003).

Το παράδειγμα της αξιοποίησης των μουσειακών εκθεμάτων, που ακολουθεί παίρνει ως αφορμή ένα κεντρικό θέμα επεξεργασίας: (π.χ. αρχαία ελληνικά παιχνίδια) αξιοποιώντας συγκεκριμένα έργα τέχνης από το βιβλίο της Ιστορίας της 4^{ης} Δημοτικού. Η όλη προσέγγιση λαμβάνει υπόψη α) παρόμοιες εκπαιδευτικές πρακτικές που αναπτύσσονται σε σημαντικά Μουσεία του κόσμου (Βλ. Βιβλιογραφία ηλεκτρονικών πηγών για το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Νέας Υόρκης, τα εκπαιδευτικά Προγράμματα του MOMA) και β) ερευνητικά

προγράμματα σε εξέλιξη -π.χ. VisibleThinking και Artful Thinking -υπό την αιγίδα του ProjectZero).

Στόχοι

- Η συνειδητοποίηση από την πλευρά του/ της εκπαιδευτικού της παιδαγωγικής αξίας της προσέγγισης των μουσειακών εκθεμάτων
- Ο έλεγχος και προσδιορισμός των εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών
- Η δόμηση πολιτιστικών προγραμμάτων με βάση τις ανάγκες και εμπειρίες των μαθητών.

Επιδιωκόμενα αποτελέσματα

Μετά τη μελέτη της παρούσας ενότητας ο/η εκπαιδευτικός θα είναι σε θέση:

- να κατανοεί την αναγκαιότητα της σύνδεσης των μουσειακών εκθεμάτων με τις εμπειρίες των μαθητών,
- να δομεί τα δικά του σχέδια εργασίας με βάση τα μουσειακά εκθέματα που συναντά στα σχολικά εγχειρίδια και στα Μουσεία,
- να συνδέει αυτά τα σχέδια με τα εκπαιδευτικά Προγράμματα των Μουσείων (εφόσον υπάρχουν),
- να ικανοποιεί τις πολλαπλές ανάγκες των μαθητών του (γνωστικές, πολλαπλής νοημοσύνης, κριτικές, δημιουργικές, συναισθηματικές),
- να θέτει τις βάσεις για να εκτιμηθεί η αξία του πολιτισμού στην ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΧΕΔΙΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΕ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

1ος άξονας

Προκαταρτικές ενέργειες εκπαιδευτικού: γιατί μελετώ-ερευνώ μουσειακά εκθέματα ή ένα χώρο πολιτισμικής αναφοράς

2ος άξονας

Στόχοι: τι επιδιώκω να "μάθουν" οι μαθητές μου/ τι επιδιώκουν οι μαθητές να μάθουν

3ος άξονας

Το θέμα μελέτης: σύνδεση του θέματος μελέτης με τις εμπειρίες των μαθητών

4ος άξονας

Το μουσειακό έκθεμα: σύνδεση μουσειακού εκθέματος (σχετικού με το θέμα) με τις εμπειρίες των μαθητών.

5ος άξονας

Παρατήρηση μουσειακού εκθέματος

6ος άξονας

Δραστηριότητες πριν κατά τη διάρκεια και μετά την επίσκεψη στο μουσείο

7ος άξονας

Προεκτάσεις

1^{ος} άξονας

Προκαταρτικές ενέργειες εκπαιδευτικού: γιατί μελετώ-ερευνώ τα αντικείμενα ενός Μουσείου

Πρόκειται για μια στοχαστική διεργασία του/της εκπαιδευτικού και μαθητών σύμφωνα με την οποία στο πλαίσιο ανοικτής συζήτησης γίνεται φανερή η ανάγκη της επίσκεψης σε ένα Μουσείο ή χώρο πολιτισμικής αναφοράς (Tishman, S., Perkins, D. & JayE., 1995). Συνήθως η βασική επιδίωξη είναι η γνωστική ανάπτυξη του μαθητή. Ωστόσο σε προσεγγίσεις όπως αυτή που αναπτύσσεται εδώ, οι επιδιώξεις ξεπερνούν το γνωστικό επίπεδο και αναφέρονται κυρίως στη σύνδεση με την καθημερινή ζωή των μαθητών. Με άλλα λόγια οι επιλεγμένες δραστηριότητες δε γίνονται μόνο για να

« μάθουν κάτι» οι μαθητές αλλά και για να συνδέσουν αυτά που μαθαίνουν με τις δικές τους εμπειρίες.(Dewey, 1934)

★ Ενδεικτικές ερωτήσεις που ο/η/ εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει στους μαθητές:

- ✚ Γιατί νομίζετε ότι είναι σημαντική μια επίσκεψη σε ένα Μουσείο;
- ✚ Νομίζετε ότι τα αντικείμενα ενός Μουσείου μας χρησιμεύουν σε κάτι;
- ✚ Θα άλλαζε η καθημερινότητά σας μετά την επίσκεψή σας σε ένα Μουσείο;

Αξιολόγηση ενεργειών 1^{ου} άξονα: Ο/η εκπαιδευτικός στοχάζεται ως προς το περιεχόμενο των απόψεων των μαθητών με στόχο να προσδιορίσει τις ενέργειες του 2^{ου} άξονα.

2^{ος} άξονας

Στόχοι

Οι στόχοι αναπτύσσονται σε επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων, όπως συνηθίζεται στους διδακτικούς σχεδιασμούς. Ο κύριος προσανατολισμός τους είναι η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας. Συνήθως οι στόχοι διαμορφώνονται εξ αρχής από τον εκπαιδευτικό, ωστόσο, υπάρχει περίπτωση να συζητηθούν με τους μαθητές καινά συνδιαμορφωθούν (Gardner, 1991).

★ Σε αυτή την περίπτωση ο εκπαιδευτικός θέτει ερωτήματα όπως:

- Αφού ολοκληρώσουμε την επίσκεψή μας στο Μουσείο, τι νομίζετε ότι θα έχετε κατακτήσει;
- Ποιες ικανότητες σας θα έχουν αναπτυχθεί; (π.χ. να διαβάζουμε τις λεζάντες με τις πληροφορίες, να αναγνωρίζουμε πότε βρέθηκε ένα αντικείμενο, να μάθουμε τη χρήση κάποιων αντικειμένων κτλ.).

Σημείωση: Ακόμα κι αν ο εκπαιδευτικός έχει θέσει εξ αρχής τους στόχους του, ωστόσο μια συζήτηση πάνω στους στόχους που οι ίδιοι οι μαθητές θέτουν, μπορεί να πυροδοτήσει τη σκέψη του εκπαιδευτικού για δράσεις που μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχε σκεφτεί, καλύπτοντας έτσι ουσιαστικές ανάγκες της εκπαιδευτικής του ομάδας.

Ενδεικτική επιλογή λεξιλογίου για τη διατύπωση των στόχων:

Σχήμα 3 : Ενδεικτική επιλογή λεξιλογίου για τη διατύπωση στόχων στο πλαίσιο των πολιτιστικών προγραμμάτων

Αξιολόγηση ενεργειών 2^{ου} άξονα: Ο εκπαιδευτικός ελέγχει (άτυπα) την ευκολία/δυσκολία με την οποία οι μαθητές εκφράζονται ως προς τη διατύπωση των στόχων. Ο έλεγχος αυτός τον βοηθά στην επαναδιατύπωση/ αναδιαμόρφωση των στόχων.

3^{ος} άξονας

Σύνδεση θέματος με τις εμπειρίες των μαθητών

Στόχος των διεργασιών του 3^{ου} άξονα, είναι να αναδυθεί από τους ίδιους τους μαθητές η «ανάγκη» για να εργαστούν πάνω σε ένα **θέμα** που τους κινεί την περιέργειά τους. Με τον τρόπο αυτό πρόκειται να μάθουν, όχι μόνο για να αυξήσουν το απόθεμα των γνώσεών τους, αλλά για να ικανοποιήσουν τη φυσική ανθρώπινη ανάγκη τους για μάθηση (Knud. 1,2009: 21-37)

Η επιλογή του θέματος μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους. Ο συνηθέστερος είναι ο καταγισμός ιδεών.

★ Ενδεικτικό παράδειγμα:

- Πρόκειται να επισκεφτούμε το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Καταγράψτε σε ένα χαρτόνι ένα θέμα (ή μια ιδέα) με το οποίο θα θέλατε να ασχοληθείτε πηγαίνοντας στο Μουσείο.
- Θα ήθελα να δω τα αγάλματα των θεών.
- Θα ήθελα να δω από κοντά τα όπλα των αρχαίων Ελλήνων.

- Θα ήθελα να δω τα κοσμήματα των γυναικών.
- Θα ήθελα να ξέρω αν υπάρχουν κι άλλα παιδικά παιχνίδια, εκτός από αυτό που είδα στο βιβλίο μου.

Αφού καταγραφούν όλες οι ιδέες η ολομέλεια αποφασίζει ποιο θέμα παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Αν υποθεθεί ότι το επιλεγμένο θέμα είναι: «τα παιδικά παιχνίδια στην αρχαιότητα», τότε ο εκπαιδευτικός απευθύνει ερωτήσεις που συνδέουν το θέμα με τις εμπειρίες των μαθητών:

* Ενδεικτικό παράδειγμα :

- ✚ Τι παιχνίδια νομίζεις ότι έπαιζαν τα παιδιά στην αρχαιότητα;
- ✚ Σε τι μπορεί να μοιάζουν και σε τι μπορεί να διαφέρουν από τα δικά σου;
- ✚ Είχαν τα παιδιά στην αρχαιότητα αγαπημένα παιχνίδια όπως έχεις εσύ;
- ✚ Είχαν πολλά παιχνίδια, όπως έχει εσύ σήμερα;
- ✚ Μήπως κάποια από τα δικά σου παιχνίδια έχουν σχέση με τα παιχνίδια στην αρχαιότητα; Ποια θα μπορούσε να είναι αυτά;
- ✚ Είναι σημαντικό για σένα να μάθεις πώς έπαιζαν τα παιδιά στην αρχαιότητα;

Αξιολόγηση 3^{ου} άξονα: Ο/η εκπαιδευτικός ελέγχει άτυπα τα όρια της σκέψης των μαθητών του, την ικανότητα τους να αποτυπώνουν τις ιδέες τους, την πρωτοτυπία της σκέψης τους.

4^{ος} άξονας

Σύνδεση μουσειακού εκθέματος με τις εμπειρίες των μαθητών.

Στόχος της σύνδεσης των μουσειακών εκθεμάτων με τις εμπειρίες των μαθητών είναι η συνειδητοποίηση από την μεριά των μαθητών, ότι τα εκθέματα που συναντάμε στα Μουσεία (πήλινα αγγεία, χρηστικά αντικείμενα, κοσμήματα κτλ.) αντανακλούν μια πλευρά της καθημερινότητας της εποχής που αντιπροσωπεύουν. Συνήθως δε, τα εκθέματα των Μουσείων αποτελούν σημαντικά έργα τέχνης. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές σταδιακά αναζητούν την τέχνη στη δική τους καθημερινότητα τους και εκτιμούν τον πολιτισμό που την εκπέμπει.

Ο εκπαιδευτικός έχει επιλέξει μουσειακά αντικείμενα που προσεγγίζουν το θέμα το οποίο έχει αναδυθεί από την προηγούμενη συζήτηση. Σε ορισμένες περιπτώσεις και ανάλογα με την ηλικία αυτή η επιλογή μπορεί να γίνει από τους ίδιους τους μαθητές.

Για λόγους πρακτικούς συχνά ο εκπαιδευτικός περιορίζεται στη χρήση των μουσειακών εκθεμάτων που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια. Ωστόσο μπορεί να παρουσιάσει στους μαθητές και άλλα μουσειακά εκθέματα (π.χ. αντίγραφα, slights, πηγές από το διαδίκτυο).

Στο πλαίσιο αυτό ο εκπαιδευτικός θέτει ερωτήματα του τύπου:

Έχεις δει άλλη φορά το ίδιο ή παρόμοιο αντικείμενο;

- ✚ Τι σου θυμίζει αυτό που βλέπεις;
- ✚ Πότε άλλοτε συνέβη να παρατηρήσεις τέτοιου είδους αντικείμενα;
- ✚ Συνδέονται αυτά τα αντικείμενα κατά κάποιο τρόπο με τη δική σου καθημερινή ζωή;
- ✚ Συνδέονται αυτά τα αντικείμενα με εμπειρίες δικές σου, των φίλων σου ή της οικογένειάς σου;
- ✚ Πού μπορείς να αναζητήσεις αυτά ή παρόμοια αντικείμενα;

Αξιολόγηση ενεργειών 4^{ου} άξονα: Ο /η εκπαιδευτικός ελέγχει την ικανότητα των παιδιών να συνδέουν τις εμπειρίες τους με αντικείμενα που μοιάζουν να είναι αποκομμένα από την καθημερινότητα τους.

5^{ος} άξονας Παρατήρηση μουσειακών εκθεμάτων

Στόχος της παρατήρησης των μουσειακών εκθεμάτων είναι η *εξοικείωση* του μαθητή με αυτά. Η παρατήρηση γίνεται με βάση ποικίλα ερωτήματα, έτσι όπως αυτά αναφέρονται στην ενότητα: «Αξιοποίηση της αισθητικής εμπειρίας» (Ritchhart, Palmer, Church, & Tishman, 2006, . Tishman, 1995)

Τα ερωτήματα αυτά συνδέονται πάντα με τους μαθησιακούς στόχους. Έτσι, αν οι μαθητές παρατηρούν αναλυτικά ένα πλήντο αντικείμενο σχετικό με τα παιχνίδια (βλ. βιβλίο Ιστορίας 4^η Δημοτικού σελ.71), μπορούν να το προσεγγίσουν με βάση διάφορα τρίπτυχα ερωτήσεων:

Ενδεικτικό παράδειγμα:

■ Βλέπω/Σκέφτομαι/Αναρωτιέμαι

★ *Τι παρατηρείς σε αυτό το παιχνίδι που σου προξενεί το ενδιαφέρον;*

-Οι ρόδες στο άρμα είναι πολύ μεγάλες σε σχέση με το άλογο.

★ *Τι σκέφτεσαι για τα παιχνίδια των παιδιών στην αρχαία Αθήνα;*

-Το παιχνίδι μοιάζει με ένα δικό μου παιχνίδι που έσερνα όταν ήμουν τριών χρονών.

★ *Αναρωτιέσαι για κάτι σχετικό με τα παιχνίδια στην αρχαία Αθήνα;*

-Υπήρχαν παρόμοια παιχνίδια; Για παράδειγμα αντί για ένα αλογάκι τι άλλο θα μπορούσε να σέρνει ένα μικρό παιδάκι στην αρχαία Αθήνα;

Ισχυρίζομαι/επιχειρηματολόγω /αμφισβητώ

★ *Διατυπώνω μια άποψη γι αυτό που βλέπω.*

-Τα παιδιά στην αρχαία Αθήνα έπαιζαν με πήλινα αλογάκια που είχαν ρόδες.

★ *Επιχειρηματολογώ γι αυτό που ισχυρίστηκα.*

-Το λέω αυτό γιατί το συγκεκριμένο αντικείμενο μοιάζει με παιδικό παιχνίδι.

★ *Αμφισβητώ τις σκέψεις μου*

-Είναι όμως ένα παιδικό παιχνίδι, ή είναι ένα διακοσμητικό αντικείμενο;

Η όλη διεργασία είναι καλό να αναπτύσσει τόσο τη δημιουργικότητα όσο και τη κριτική σκέψη των μαθητών. Ερωτήματα που καλλιεργούν την κριτική σκέψη μπορεί να είναι αυτά που βάζουν το μαθητή στη διεργασία της σύγκρισης, της αναζήτησης των υπέρ ή των κατά μιας κατάστασης, της έκφρασης οποιασδήποτε άποψης απαιτεί λογική επιχειρηματολογία.

Ενδεικτικά παραδείγματα:

Θεωρείς ότι αυτό το αντικείμενο είναι ένα παιδικό παιχνίδι. Γιατί το λες αυτό;

Ποια μέρη στο πήλινο αλογάκι σε οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για παιδικό παιχνίδι;

Σύγκρινε ένα δικό σου παρόμοιο παιχνίδι με αυτό το πήλινο αλογάκι. Σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν;

Γιατί ο αγγειοπλάστης έφτιαξε αυτό το πήλινο αλογάκι;

Ερωτήματα που καλλιεργούν την αποκλίνουσα σκέψη μπορεί να είναι αυτά που βάζουν το μαθητή να αναμετρηθεί με υποθετικά σενάρια, με μεταφορά απόψεων από το ένα πλαίσιο (κοινωνικό, χρονικό, πολιτειακό, κτλ.) στο άλλο, με διατύπωση και αποδοχή εναλλακτικών προσεγγίσεων πάνω στο ίδιο θέμα.

■ *Ενδεικτικά παραδείγματα:*

➤ *Αν βρισκόσουν στο εργαστήριο του αγγειοπλάστη την ώρα που φτιάχνει αυτό το αλογάκι, τι θα τον ρωτούσες;*

- Σκέψου ένα μικρό παιδάκι να σέρνει το αλογάκι. Πού θα βρισκόταν; Με ποιους θα έπαιζε; Τι θα έλεγαν;
- Φτιάξε ένα παρόμοιο παιδικό παιχνίδι από πηλό.
- Φτιάξε ένα παρόμοιο παιδικό παιχνίδι με άλλο υλικό πιο ανθεκτικό.

Τέλος, είναι σημαντικό να προβάλλονται και ερωτήματα- δράσεις που να πυροδοτούν παράλληλα τόσο την κριτική όσο και τη δημιουργική σκέψη.

■ Ενδεικτικό παράδειγμα:

- Τι νομίζεις ότι θα αισθανόταν ένα παιδί της αρχαίας Αθήνας αν θα του χάριζαν αυτό το παιχνίδι;

-Νομίζω ότι θα χαιρόταν, αλλά μετά θα φοβόταν μήπως σπάσει το πήλινο αλογάκι. Αναρωτιέμαι αν είχαν και ξύλινα παιχνίδια αφού είχαν ξύλινα αγάλματα. Αν τα παιχνίδια ήταν ξύλινα, τότε τα παιδιά στην αρχαία Αθήνα θα τα έπαιζαν χωρίς φόβο μήπως καταστραφούν.

Σημείωση: Από τον 1^ο μέχρι τον 6^ο άξονα, οι δράσεις γίνονται στο πλαίσιο της σχολικής τάξης, με αφορμή ένα μουσειακό έκθεμα που ήδη υπάρχει στα βιβλία των μαθητών, ή με αφορμή ένα άλλο οπτικό ερέθισμα (π.χ. αφίσα με μουσειακά εκθέματα, καρτποστάλ, φωτογραφικό υλικό που σχετίζεται με τις εμπειρίες των μαθητών κτλ.).

Αξιολόγηση ενεργειών 5^{ου} άξονα: Ο εκπαιδευτικός ελέγχει (άτυπα) την ικανότητα των μαθητών να επιχειρηματολογούν και να διατυπώνουν τεκμηριωμένες απόψεις με βάση την παρατήρηση τους.

6^{ος} άξονας

Επίσκεψη στο χώρο του Μουσείου

Στόχος του άξονα των δραστηριοτήτων είναι η σύνδεση του Μουσείου (ως χώρου) με το μουσειακό έκθεμα που έχει μέχρι τώρα μελετηθεί στο πλαίσιο της σχολικής τάξης. Υπάρχουν δύο τρόποι για να συμβεί αυτό. Ο πρώτος, είναι ο τυπικός τρόπος, σύμφωνα με τον οποίο ανακοινώνεται στους μαθητές η πρόθεση για μια παιδαγωγική επίσκεψη στο Μουσείο (π.χ. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Ο δεύτερος, τοποθετεί τους μαθητές στο επίκεντρο της μαθησιακής διεργασίας. Εκείνοι είναι που αποφασίζουν αν θα ήταν χρήσιμη μια επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο για να δουν από κοντά το αντικείμενο μελέτης τους (π.χ. το ξύλινο αλογάκι). Αποκτώντας αυτή τη «δύναμη» οι μαθητές αυξάνουν την υπευθυνότητα τους και ελέγχουν τις αποφάσεις για τον τρόπο που θα λειτουργήσουν μέσα στο Μουσείο. Επομένως οι δραστηριότητες που εντάσσονται στον 6^ο άξονα δε γίνονται για να υλοποιηθούν οι στόχοι που άλλοι έχουν κατασκευάσει για τους μαθητές. Αντίθετα, οι μαθητές χρησιμοποιούν δράσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που συναντούν στα Μουσεία ή άλλο πληροφοριακό υλικό, για να απαντήσουν στα δικά τους ερωτήματα.

Με αυτή την έννοια οι δράσεις του εκπαιδευτικού θα πρέπει να υποβοηθούν τους μαθητές στην ανακάλυψη της γνώσης. Οι δράσεις αυτές ομαδοποιούνται σε τρία επίπεδα:

■ 1^ο επίπεδο: Δράσεις πριν από την επίσκεψη στο Μουσείο

Πρόκειται για συζητήσεις, κατά ζεύγη, σε ομάδες ή στην ολομέλεια οι οποίες πυροδοτούν την περιέργεια των μαθητών, αυξάνουν τη γνωστική τους επιθυμία και προωθούν τη λήψη υπεύθυνων αποφάσεων.

□ Ενδεικτικές ενέργειες του εκπαιδευτικού :

- Ζητήστε από τους μαθητές να πουν τη γνώμη τους ως προς το αν είναι ικανοποιημένοι από τη φωτογραφία του πήλινου αλόγου, έτσι όπως την παρατηρούν στο βιβλίο τους. Νομίζουν ότι έτσι είναι το αλογάκι στην πραγματικότητα; Ξέρουν το πραγματικό του μέγεθος; Μπορούν να το δουν από όλες τις μεριές; Υπάρχουν κι άλλα τέτοια παιδικά παιχνίδια κι αν ναι πού μπορούμε να τα βρούμε; Πώς θα μπορούσαν να απαντήσουν σε αυτά τα ερωτήματα;
- Αφήστε τους μαθητές να κάνουν μια μικρή έρευνα με αφορμή τα προηγούμενα ερωτήματα και να συγκεντρώσουν στοιχεία για την απάντηση των ερωτημάτων. Μοιραία ένα πληροφοριακό στοιχείο θα είναι ότι το συγκεκριμένο παιχνίδι βρίσκεται σε κάποιο Μουσείο και ειδικά στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.
- Ρωτήστε τους μαθητές αν ενδιαφέρονται για μια επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο με στόχο να δουν από κοντά το ξύλινο αλογάκι και

πιθανόν άλλα παιδικά παιχνίδια της αρχαίας εποχής. Αν η απάντηση είναι θετική, αρχίστε να οργανώνετε αυτή την επίσκεψη.

- Βοηθήστε τους μαθητές να διαχειριστούν τις πληροφορίες στο διαδίκτυο στρέφοντας τον προσανατολισμό τους μόνο σε ότι έχει σχέση με τα παιδικά παιχνίδια στην αρχαιότητα. Ενδεικτικό παράδειγμα :

Με αφορμή την εισαγωγική σελίδα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, (<http://www.namuseum.gr/wellcome-gr.html>), ο εκπαιδευτικός θέτει στους μαθητές ερώτημα- προβληματισμούς:

- Ποιες από τις πληροφορίες της ιστοσελίδας είναι χρήσιμες για την ερευνά σου;
- Στο Μουσείο υπάρχουν 77.000 εκθέματα. Ποια από αυτά είναι παιχνίδια;
- Αριστερά στην ιστοσελίδα υπάρχει ένα αρχαίο γιο γιο. (Ιούλιος, 2011 http://www.namuseum.gr/object-month/2011/jul/jul_11_gr.html) Πού βρίσκεται αυτό το γιο-γιο; Είναι κοντά στο δικό μας αλογάκι;
- Προτρέψτε τους μαθητές να επισκεφτούν την ιστοσελίδα στην οποία δίνονται πληροφορίες για το γιο-γιο και να δημιουργήσουν ένα παρόμοιο φύλλο εργασίας για το δικό τους αλογάκι. Αυτή τη σελίδα θα συμπληρώσουν ατομικά, εφόσον βρεθούν στο Μουσείο και ανακαλύψουν πού βρίσκεται το αλογάκι.

★ 2^ο επίπεδο: Δράσεις κατά την επίσκεψη στο μουσείο.

Οι δράσεις κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο Μουσείο είναι αυστηρά προσανατολισμένες στις απορίες που θέλουν να επιλύσουν οι μαθητές. Επομένως οι μαθητές δε θα κινηθούν σε όλες τις αίθουσες του Μουσείου, αλλά μονάχα σε εκείνες που σχετίζονται με το αντικείμενο μελέτης τους. Αυτή η εστίαση δρα βοηθητικά στη διεργασία της μάθησης, καθώς αποκλείει άλλες παρατηρήσεις των μαθητών, οι οποίες συχνά γίνονται γρήγορα, τυχαία και χαοτικά όταν η παιδαγωγική επίσκεψη στο Μουσείο δεν έχει συγκεκριμένο προσανατολισμό. Ο κάθε εκπαιδευτικός έχοντας στη φαρέτρα του το σύνολο των ενεργειών που έχουν προηγηθεί (1^ο -5^ο άξονας) μπορεί να δομήσει ένα απλό ή σύνθετο σύνολο δράσεων ανάλογα με τη διαθέσιμη ώρα της επίσκεψης και το ενδιαφέρον των μαθητών.

Ενδεικτική αναφορά δράσεων:

Εντοπισμός αίθουσας Γεωμετρικής περιόδου

Εύρεση του πηλίνου αντικειμένου

Συμπλήρωση στοιχείων του αντικειμένου στο φύλλο εργασίας.

Παρατήρηση των αντικειμένων που βρίσκονται τριγύρω από το πηλίνο αλογάκι, στο φύλλο εργασίας.

Καταγραφή στο φύλλο εργασίας άγνωστων λέξεων που οι μαθητές

συναντούν καθώς παρατηρούν τα εκθέματα και σχετίζονται με τα παιχνίδια.

Συζήτηση στο χώρο του Μουσείου: Σε τι διαφέρει και σε τι μοιάζει το πηλίνο

αλογάκι σε σχέση με τα αντικείμενα που υπάρχουν γύρω του; Ποια από τα

αντικείμενα που υπάρχουν γύρω του είναι παιχνίδια; Επίσκεψη στις αίθουσες

του Μουσείου που αναπαριστούν παιχνίδια (είτε σε αναπαραστάσεις αγγείων , είτε ως αντικείμενα)

★ 3^ο επίπεδο: *Μετά την επίσκεψη στο Μουσείο*

Επιστρέφοντας στο σχολείο οι μαθητές συζητούν στην ολομέλεια τις αρχικές τους εντυπώσεις από την επίσκεψη στο Μουσείο. Στη συνέχεια καταγράφουν σε ομάδες τις απόψεις τους, δημιουργώντας μια αφίσα «εντυπώσεων». Κατόπιν μελετούν αν η όλη διεργασία ικανοποίησε τις αρχικές τους ανάγκες: λύθηκαν οι απορίες τους, απαντήθηκαν τα ερωτήματά τους, τι άλλο θα ήθελαν να μάθουν; Η διεργασία αυτή μπορεί να γίνει άτυπα μέσα από μια ανοικτή συζήτηση, ή μέσα από την κατάθεση γραπτών απόψεων. Στη δεύτερη περίπτωση ο εκπαιδευτικός έχει δημιουργήσει ένα φύλλο εργασίας που περιέχει τα εξής ερωτήματα:

- *Πριν την επίσκεψη στο Μουσείο νόμιζα ότι τα παιχνίδια στην αρχαιότητα:*
- *Μετά την επίσκεψη στο Μουσείο κατάλαβα ότι τα παιχνίδια στην αρχαιότητα:*

Αξιολόγηση ενεργειών 6^ο άξονα: *Ο εκπαιδευτικός ελέγχει (άτυπα) ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων των μαθητών (συμμετοχή στις δράσεις, κριτική σκέψη, δημιουργική σκέψη, γνωστική ανάπτυξη).*

7^ος άξονας

Προεκτάσεις

Πρόκειται για μια περιοχή δράσεων που μπορεί να προκύψει ανάλογα με τις «επιθυμίες» που έχουν προκύψει καθ' όλη τη διάρκεια της εφαρμογής των αξόνων (1^ος-6^ος). Οι επιθυμίες αυτές ταυτίζονται με τη σύνδεση των όσων «έμαθαν» οι

μαθητές με την καθημερινή τους ζωή. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα είναι πιθανόν οι μαθητές να έχουν εκφράσει την επιθυμία να παίξουν ένα παιχνίδι της αρχαιότητας ή να δοκιμάσουν να κατασκευάσουν κάποιο από τα παιχνίδια. Σε αυτή την περίπτωση ο εκπαιδευτικός υποβοηθά τους μαθητές τους και συμμετέχει κι αυτός στο παιχνίδι κατά τη διάρκεια του διαλείμματος ή την ώρα της Γυμναστικής σε συνεργασία με το Γυμναστή.

Ενδεικτικές δράσεις:

- ✓ *Αποτύπωση ιδεών με εικαστικό τρόπο (ζωγραφική, πηλοπλαστική, κτλ.) π.χ. οι μαθητές φτιάχνουν με πηλό το δικό τους πήλινο αλογάκι ή άλλο ζώο.*
- ✓ *Αποτύπωση ιδεών με γραπτό λόγο (storytelling) π.χ. οι μαθητές διηγούνται γραπτά τη γνωριμία τους με ένα παιδί της αρχαιότητας και τα παιχνίδια που έπαιζαν μαζί*
- ✓ *Αποτύπωση ιδεών με πρακτικό τρόπο (κατασκευές) π.χ. οι μαθητές κατασκευάζουν με απλά δικά τους υλικά ένα από τα παιχνίδια της αρχαιότητας.*
- ✓ *Αποτύπωση ντοκουμέντων: Σε μια γωνιά της τάξης οι μαθητές συγκεντρώνουν ότι έχει σχέση με όσα μελέτησαν, διάβασαν, δημιούργησαν.*
- ✓ *Αποτύπωση ιδεών με νέα δράση (απόφαση για επίσκεψη σε άλλους χώρους που σχετίζονται με το αντικείμενο μελέτης)*
- ✓ *Ενσωμάτωση των αποκτηθέντων γνώσεων στην καθημερινή ζωή (παραδείγματα).*

Αξιολόγηση ενεργειών 7^{ου} άξονα: *Ο/η εκπαιδευτικός ελέγχει άτυπα το ενδιαφέρον των μαθητών για περαιτέρω δράσεις που σχετίζονται με θέματα πολιτιστικής ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της ηλικίας τους και τις ατομικές, εκπαιδευτικές και συναισθηματικές τους ανάγκες.*

Η διεργασία της αξιολόγησης στο πλαίσιο των 7 αξόνων

Η αξιολόγηση αποτελεί μια διαρκής διεργασία την οποία ο εκπαιδευτικός ορίζει από μόνος του για κάθε άξονα χωριστά. Διαρκής διεργασία σημαίνει ότι οι ενέργειες των μαθητών, οι ενέργειες του εκπαιδευτικού και το περιεχόμενο των αξόνων αξιολογούνται (άτυπα) μέσα από την παρατήρηση και τον έλεγχο των γραπτών ή άλλων ντοκουμέντων (συμμετοχή, ενδιαφέρον, έκφραση απόψεων,

αποτύπωση γνώσεων, συναισθηματική εμπλοκή). Το σημαντικότερο στη φάση της αξιολόγησης είναι να αποτυπωθεί το πολυποίκιλο ενδιαφέρον των μαθητών (γνωστικό, συναισθηματικό, κοινωνικό, κριτικό και δημιουργικό) για την όλη διεργασία.

Σημειώσεις εκπαιδευτικού

Χώρος επίσκεψης	
Χρήσιμες πληροφορίες	Τηλ. FAX:
Χρόνος πραγματοποίησης της επίσκεψης	Ημερομηνία:
Αφορμή	Μάθημα: Ενότητα:.....σελ.....

Στόχοι
A. Γνώσεις 1. Οι μαθητές συζητούν – μαθαίνουν για:
B. Δεξιότητες Οι μαθητές: 1. Παρατηρούν αναλυτικά

<p>2. Συνδέουν στοιχεία του παρελθόντος με το σήμερα.....</p> <p>3. Οι μαθητές υποθέτουν...</p> <p>4. Συγκρίνουν.....</p> <p>5. Εξηγούν..... κ.ά</p>
<p>Γ. Στάσεις</p> <p>Οι μαθητές :</p> <p>1. Αυξάνουν την περιέργειά τους ως προς.....</p> <p>2. Ερευνούν και προτείνουν ως προς.....</p> <p>3. Αναλογίζονται....</p> <p>4. Αποφασίζουν να....</p> <p>5. Αιτιολογούν τη σημαντικότητα των επιλογών τους.....</p> <p>6. Υιοθετούν θετική στάση ως προς.....</p>

Ενέργειες εκπαιδευτικού	Χρόνος	Βασικές δράσεις	Ντοκουμέντα		
Προκαταρκτικές		Συζήτηση: Διερεύνηση απόψεων των μαθητών για την αξία των μουσειακών εκθεμάτων Καταγραφή σχετικών ερωτημάτων:	Γραπτή αποτύπωση των απόψεων	N A I	O X I
		1.	Παραδείγματα:		
		2.	αφίσα		
		3.	κάρτα		
			τετράδιο		
Στόχοι		Καταγραφή στόχων	Συμπλήρωση της προηγούμενης σελίδας: «Σημειώσεις εκ/κου»		

Αντικείμενο μελέτης και εμπειρίες μαθητών	<p>Επιλογή θέματος με βάση τα ενδιαφέροντα των μαθητών.</p> <p>Πιθανά θέματα:</p> <p>1.-----</p> <p>2.-----</p> <p>3.-----</p> <p>Επιλογή ενός θέματος:_____</p>	Γραπτή αποτύπωση θεμάτων	
Μουσειακό έκθεμα και εμπειρίες μαθητών	<p>1. Προβολή – παρουσίαση του μουσειακού εκθέματος (π.χ. PowerPoint, φωτογραφία, καρτ ποστάλ, εικόνα από το βιβλίο του οργανισμού κτλ.)</p> <p>2. Ερωτήσεις που συνδέουν το μουσειακό έκθεμα με τις εμπειρίες των μαθητών</p> <p>Καταγραφή σχετικών ερωτήσεων:</p>	Καταγραφή των απόψεων των μαθητών σε μια μικρή παράγραφο στην αφίσα ή στο τετράδιο.	
Παρατήρηση μουσειακού εκθέματος	<p>1. Εφαρμογή τεχνικών Visible Thinking Artful Thinking</p> <p>✘ Βλέπω/σκέφτομαι/αναρωτιέμαι</p> <p>✘ Ισχυρίζομαι/ επιχειρηματολογώ/αμφισβητώ</p>	Σε μορφή αφίσας καταγράφονται οι απαντήσεις των μαθητών (βλέπε σχετικό φύλλο εργασίας)	

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Επίσκεψη στο χώρο πολιτισμικής αναφοράς</p>	<p>✘ Δράσεις πριν την επίσκεψη: Οι μαθητές ερευνούν πού μπορεί να βρίσκεται το μουσειακό έκθεμα (Έρευνα σε βιβλία ή στο διαδίκτυο)</p> <p>----- ----- ----- ----- -----</p> <p>✘ Δράσεις κατά την επίσκεψη: Εντοπισμός αίθουσας/Εύρεση του μουσειακού εκθέματος./Συζήτηση/Συμπλήρωση φύλλου εργασίας</p> <p>✘ Δράσεις μετά την επίσκεψη Συζήτηση και αναστοχασμός</p>	<p>Πριν Καταγραφή πηγών</p> <p>Κατά τη διάρκεια (βλέπε σχετικό φύλλο εργασίας)</p> <p>Μετά</p> <p>Αφίσα ή κάρτα εντυπώσεων</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Προεκτάσεις</p>	<p>Οι μαθητές ενδεικτικά:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Φτιάχνουν με διάφορα υλικά τα δικά τους έργα. 2. Αποτυπώνουν γραπτά ένα φανταστικό διάλογο (π.χ. με τον καλλιτέχνη που έφτιαξε το έργο τέχνης) 3. Φτιάχνουν μια γωνιά στην τάξη τους συγκεντρώνοντας όλα όσα μελέτησαν και είδαν (βιβλία, φωτογραφίες, φυλλάδια Μουσείου, γραπτά ντοκουμέντα (αφίσες και κείμενα), τα δικά τους έργα που κατασκεύασαν ή ζωγράρισαν. 	<p>Κατασκευές, γραπτά κείμενα, φωτογραφίες κ.ά.</p>

Φύλλο εργασίας μαθητή /τριας.....

Παρατηρώ τα μουσειακά εκθέματα

(5^{ος} άξονας)

Βλέπω	Σκέφτομαι	Αναρωτιέμαι

Ισχυρίζομαι	Επιχειρηματολογώ	Αμφισβητώ

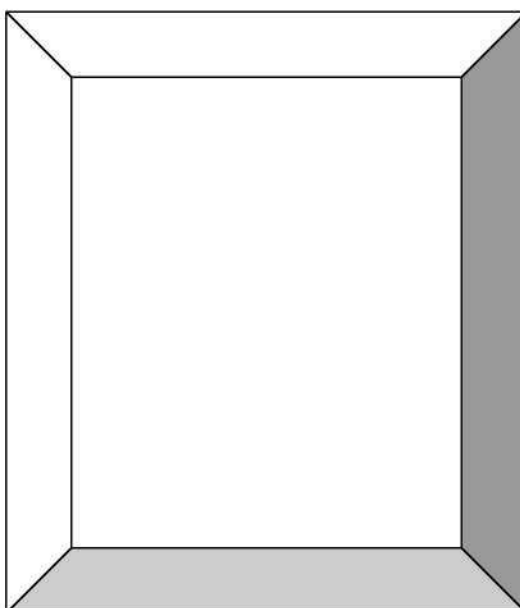
Φύλλα εργασίας μαθητή/τριας.....

Συλλέγω πληροφορίες για τα μουσειακά εκθέματα

(6^{ος} άξονας)

Όνομα αντικειμένου	
Μέγεθος	
Ύψος και πλάτος	
Υλικό	
Πότε βρέθηκε;	
Πού βρέθηκε;	
Πού βρίσκεται τώρα;	

Ζωγραφίζω τα αντικείμενα που παρατήρησα

ΣΧΗΜΑΤΙΚΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΛΕΟΝΩΝ

1^{ος} άξονας: Προκαταρκτικές ενέργειες

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ: διερεύνηση

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

✘ Γιατί μελετώ - ερευνώ τα μουσειακά εκθέματα ή ένα χώρο πολιτισμικής αναφοράς;

2^{ος} άξονας: Στόχοι

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ: στόχοι

στόχοι

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

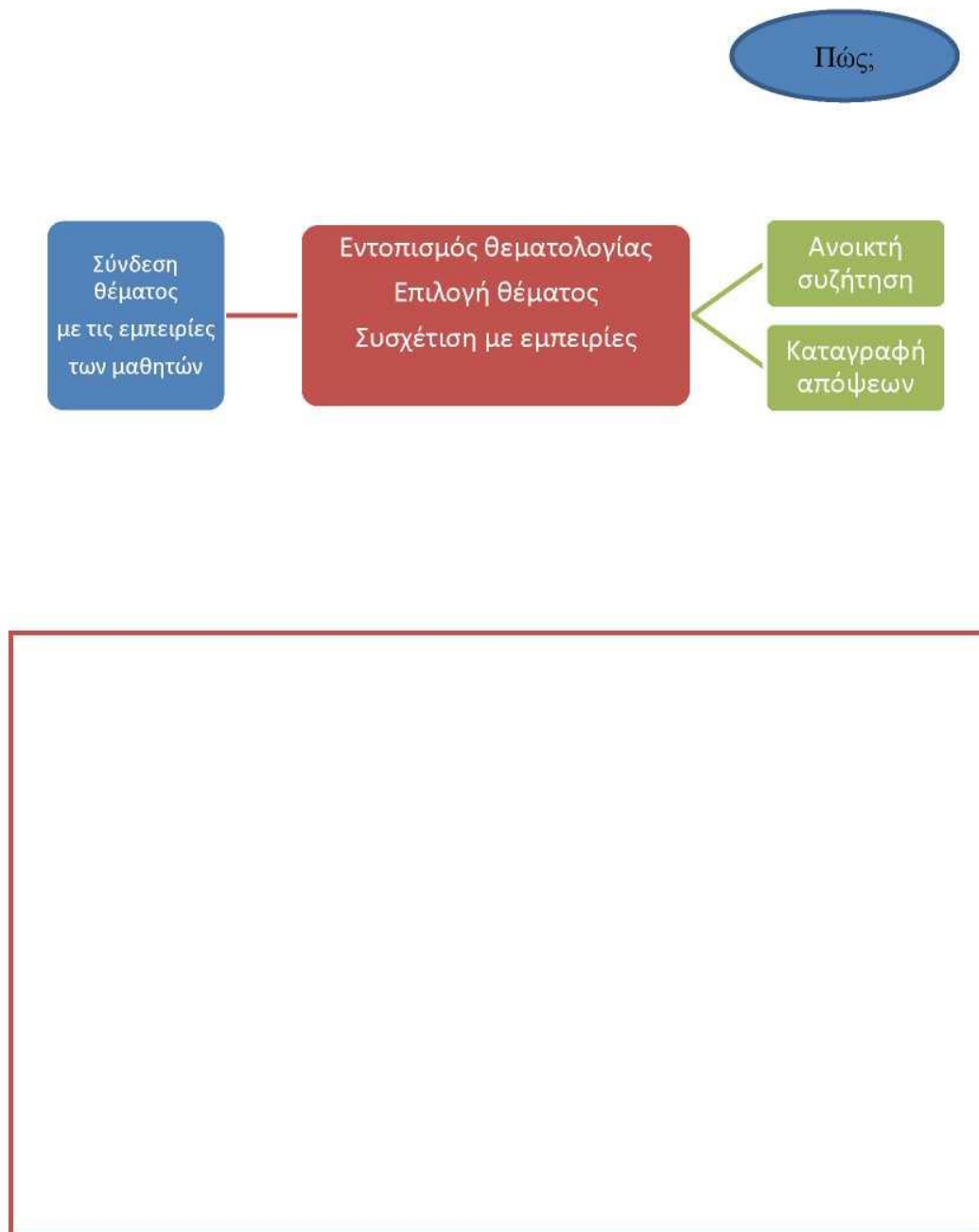
- ✗ Τι επιδιώκω να «μάθουν» οι μαθητές μου;
- ✗ Τι επιδιώκουν οι μαθητές να μάθουν;

3^{ος} άξονας: Σύνδεση θέματος με τις εμπειρίες των μαθητών

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ: Εμπειρίες

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ: Πόσο πολύ ενδιαφέρει τους μαθητές μου το επιλεγμένο θέμα;

4^{ος} άξονας : Σύνδεση μουσειακού εκθέματος εμπειριών των μαθητών

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

✘

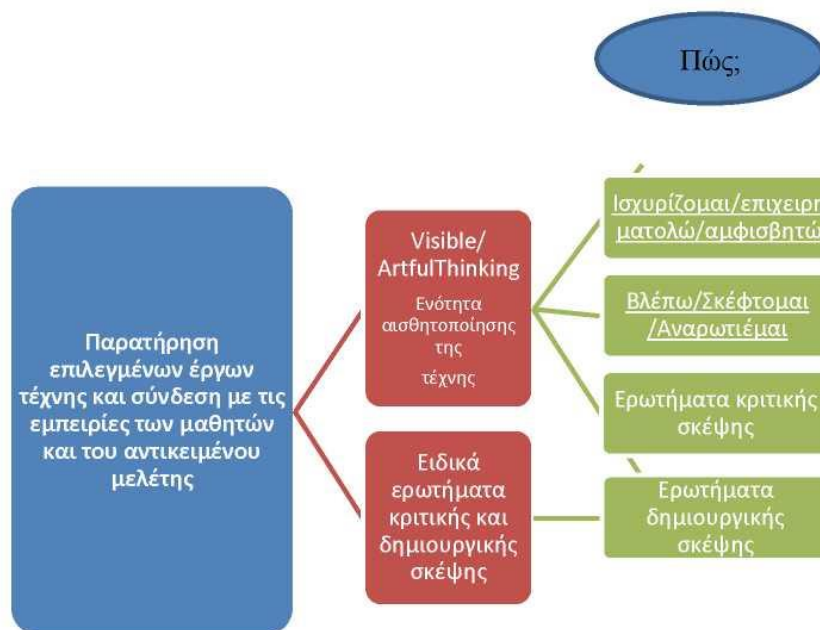
Πώς;

5^{ος} άξονας: Παρατήρηση μουσειακού εκθέματος

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

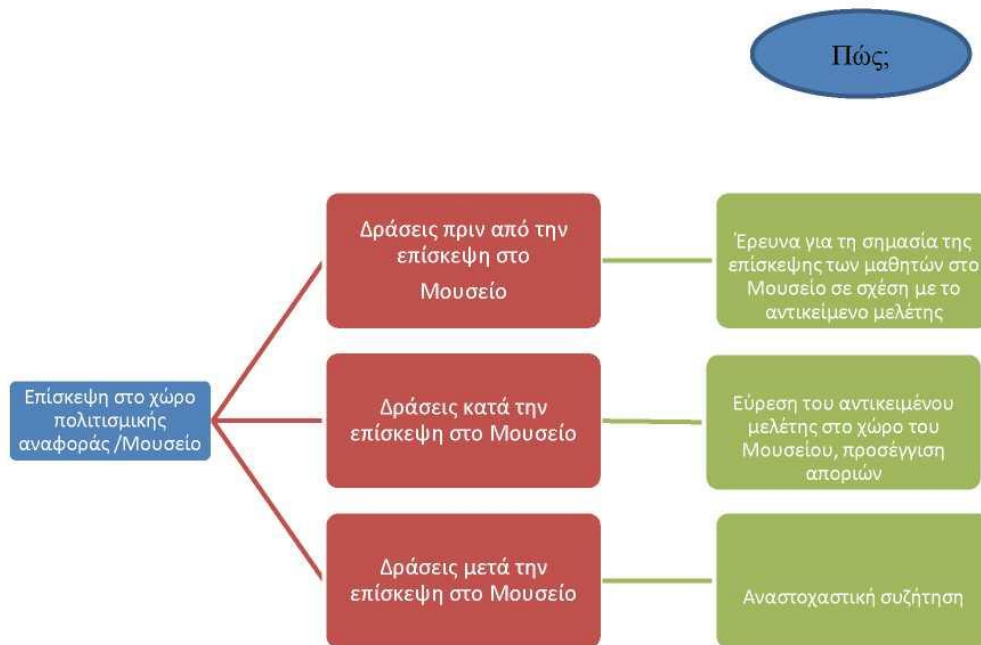
ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

6^{ος} άξονας: Επίσκεψη στο χώρο πολιτισμικής αναφοράς/Μουσείο

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ: επίσκεψη

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ: Πόσο καλά έχω προετοιμάσει τους μαθητές για μια επίσκεψη στο Μουσείο ή χώρο πολιτισμικής αναφοράς;

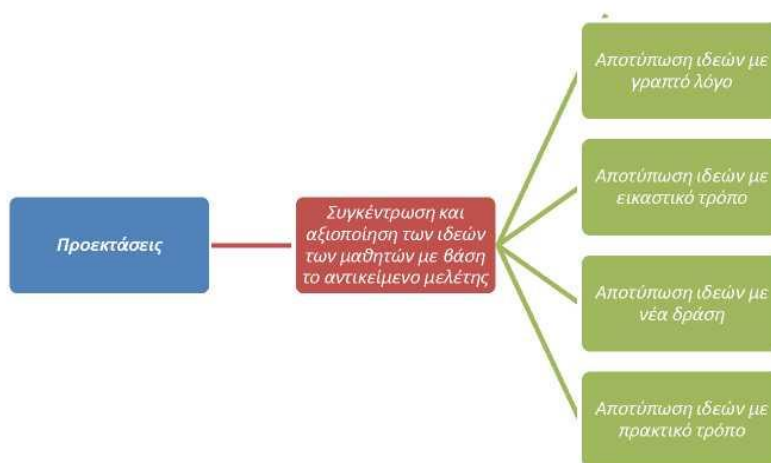

7^{ος} άξονας: Προεκτάσεις

ΛΕΞΗ ΚΛΕΙΔΙ:

ΒΑΣΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ:

Πώς;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΕΚΘΕΜΑΤΩΝ ΤΟΥ

5.1.Σύντομο ιστορικό

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων βρίσκεται στο χώρο που καταλάμβανε το ανάκτορο του Μουχτάρ Πασά (γιος του Αλή Πασά) και ανεγέρθηκε μεταξύ των ετών 1963-1966. Σχεδιάστηκε το 1961 από τον σπουδαίο αρχιτέκτονα της εποχής Άρη Κωνσταντινίδη.

Στο σημερινό πάρκο Λιθαρίτσια, το μουσείο άνοιξε για το κοινό τον Αύγουστο του 1970 και στην αρχή ο χαρακτήρας του ήταν «γενικός» γιατί περιελάμβανε ευρήματα από όλη την Ήπειρο. Στεγάζει επίσης και την ΙΒ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.

Από το 2002 έως το 2008, παρέμεινε κλειστό για κατασκευαστικές εργασίες ανακαίνισης. Η νέα έκθεση του Μουσείου διατηρεί την πανηπειρωτική διάσταση της παλιάς, προτείνει μέσα από την επιλογή, οργάνωση και παρουσίαση του αρχαιολογικού υλικού μια πρωτοπόρα και εκπαιδευτική ανάγνωσή του με κύριους αποδέκτες τους επισκέπτες. Αποτελείται από επτά (7) αίθουσες με την παρακάτω θεματολογία εκθεμάτων:

1η αίθουσα: Προϊστορική Ήπειρος

2^η αίθουσα: Νομισματοκοπεία της Ηπείρου

3^η αίθουσα: Βασιλιάς Πύρρος

4^η αίθουσα: Οικιστική Οργάνωση

5^η αίθουσα: Ταφικά εκθέματα-θάνατος

6^η αίθουσα: Ρωμαϊκή Ήπειρος

7^η αίθουσα: Δωδώνη

Από τις επτά (7) αίθουσες του Μουσείου, επιλέξαμε για την παρούσα εργασία, 6 εκθέματα που έχουν αισθητική αξία με την έννοια της καλλιτεχνίας.

Από την αίθουσα της προϊστορίας επιλέγουμε το «όστρακο ρηχής φιάλης».

Από την αίθουσα του βασιλιά ΠΥΡΡΟΥ τη κεφαλή του ΠΥΡΡΟΥ.

Από την οικιστική οργάνωση την οινοχόη.

Από τα ταφικά έθιμα-θάνατος τη ραμφόστομη πρόχους

Από τη ρωμαϊκή εποχή τη σαρκοφάγο

Από τη Δωδώνη το παιδί με το περιστέρι.

Υλικό: πηλός

Προέλευση: Δολιανά Ιωαννίνων

Χρονολόγηση: Νεολιθική εποχή 3.200-3.000 π.Χ.

Διαστάσεις: περίπου 20 εκ. διάμετρος

Χώρος έκθεσης: Αίθουσα προϊστορικών/Αρ. ευρ. AMI 9587

Ερωτήματα για το έκθεμα:

- Τι χρήση φαντάζεσαι ότι είχε η φιάλη;
- Έχει δει κάπου αλλού ανάλογα αντικείμενα;
- Σχετίζεται αυτό που βλέπεις με την καθημερινή ζωή στη σύγχρονη ζωή;
- Τι πιστεύεις ότι τοποθετούσαν μέσα στην φιάλη;
- Σου κάνει εντύπωση η διακόσμησή της;

Υλικό: Μάρμαρο

Προέλευση: Σύγχρονο εκμαγείο ρωμαϊκού αντιγράφου

Χώρος πρωτοτύπου: Κοπεγχάγη, Δανία, Γλυπτοθήκη NY Carsberg

Διαστάσεις: 40 εκ. ύψος

Χώρος έκθεσης: Αίθουσα ΠΥΡΡΟΥ.

Ερωτήματα για το έκθεμα:

- Ποιο άλλο σπουδαίο πρόσωπο της αρχαιότητας σου θυμίζει;
- Μπορείς να συσχετίσεις την προτομή αυτή με άλλες προτομές που έχεις δει;
- Ποιο άλλο έκθεμα του μουσείου σχετίζεται με τον ΠΥΡΡΟ;

Υλικό: Πηλός

Προέλευση: Βίτσα Ζαγορίου Ιωαννίνων

Χρονολόγηση: 4^{ος} αι. π.Χ.

Διαστάσεις: 36 εκ.

Ερωτήματα για το έκθεμα:

- Τι πιστεύεις ότι συνήθως έβαζαν μέσα στην οinoχόη;
- Σου θυμίζει η οinoχόη, κάποιο σύγχρονο χρηστικό ή διακοσμητικό αντικείμενο;
- Τι αγγείο είναι η οinoχόη; Μελανόμορφο ή ερυθρόμορφο;

Υλικό: Χαλκός

Προέλευση: Βίτσα Ζαγορίου Ιωαννίνων

Χρονολόγηση: 550 π.Χ.

Διαστάσεις: 46 εκ.

Χώρος έκθεσης: Αίθουσα ταφικών εθίμων - Αρ. ευρ. ΑΜΙ 2258

Ερωτήματα για το έκθεμα:

- Τι πιστεύεις ότι συνήθως έβαζαν μέσα στις πρόχους;
- Πόσο πιστεύεις ότι το υλικό όπως αυτό καταδείκνυε την κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη;
- Μπορείς να συσχετίσεις την πρόχους και το υλικό με τεχνίτες της Ηπείρου στην σύγχρονη εποχή;

Υλικό: μάρμαρο

Προέλευση: Λαδοχώρι Θεσπρωτίας

Χρονολόγηση: 2^{ος} αι. μ.Χ. (Ρωμαϊκή εποχή)

Διαστάσεις: μήκος 2 μέτρα, πλάτος 80 εκ., ύψος 1,5 μέτρα

Χώρος έκθεσης: αίθουσα Ρωμαϊκής εποχής. Αρ. ευρ. AMI 6176

Ερωτήματα για το έκθεμα:

- Είναι αυτού του τύπου οι τάφοι (σαρκοφάγοι) χαρακτηριστικό της ελληνικής ή της ρωμαϊκής αρχαιότητας;
- Παρατήρηση την ανάγλυφη διακόσμησή της και κατέγραψε τι μπορεί να παριστάνει.
- Από τη συνολική αυτή όψη της σαρκοφάγου, μπορεί κάποιος να καταλάβει αν ήταν τάφος απλών πολιτών ή αξιωματούχων;

Υλικό: Χαλκός

Προέλευση: Ιερό Δωδώνης

Χρονολόγηση: Αρχές 3^{ου} αι. π.Χ.

Διαστάσεις: ύψος 15 εκ.

Χώρος έκθεσης: αίθουσα Δωδώνης – Αρ. ευρ. AMI 1371

Ερωτήματα για το έκθεμα:

- Τι ρόλο θα έχει άραγε το αγαλματίδιο; Διακοσμητικό ή ταφικό κτέρισμα
- Τι παιχνίδι μπορεί να έπαιξε το παιδί; Συσχετίσέ το με την σημερινή εποχή.
- Συσχέτισε το περιστέρι με τους τρόπους μαντείας στο ιερό της Δωδώνης.

Τα παραπάνω εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων επιλέχθηκαν ενδεικτικά για να αποτελέσουν την αφόρμηση, με βάση τη μεθοδολογία στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, για προσέγγιση, κατανόηση, ανάλυση και ερμηνεία τους από μαθητές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα αντικείμενα του υλικού πολιτισμού που αποτελούν ανθρώπινες δημιουργίες μπορούν να έχουν πολυποίκιλη ερμηνεία. Δημιουργούνται για να βοηθήσουν στην ανθρώπινη επιβίωση συντελούν στην κοινωνική οργάνωση, υποβοηθούν την χειρωναξία και κάποια στιγμή αποκτούν μουσειακή αξία.

Οι ερμηνείες των αντικειμένων αναλύθηκαν στην εργασία. Το μεγαλύτερο όμως τμήμα της εργασίας είναι η μουσειοπαιδαγωγική διάσταση των αντικειμένων.

Το Μουσείο και το Σχολείο χρειάζονται περαιτέρω αλληλεπίδραση. Θάλεγε κανείς ότι η σχολική τάξη πρέπει να έχει τις αξίες του Μουσείου αλλά και το Μουσείο για να γίνει σχολείο της κοινωνίας με έμφαση στους μαθητές.

Η χώρα μας και η Ήπειρος με το σπουδαίο ιστορικό-μνημειακό παρελθόν χρειάζεται να βελτιώσει τη σχέση Μουσείου-Σχολείου και η μεθοδολογία που στην εργασία αναπτύχθηκε σχετικά με την προσέγγιση των μουσειακών εκθεμάτων από μαθητές, εστιάζοντας στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων, νομίζω θα συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Albrecht, M.C., 1968. *Art as an Institution*, American Sociology Review, Vol 33, No 3, 383-397.
2. Anderson, T., (2005). *Art for like authentic instruction in art* McGraw-Hill: New York.
3. Baudrillard, J., 1968. *The system of Objects*, Παρίσι: Garap.
4. Bourdieu, P., Haacke, H., 1995. *Free Exchange*, Ηνωμένο Βασίλειο: Polity Press.
5. Cameron, D., 1968. *A view point: The Museum as a Communication System and Implications for Museum Education*-Toronto.
6. Colin, A., 2010. *Βασικές αρχές της Μουσειολογίας*, μτφ. και επιμέλεια έκδοσης: ICOM-Ελληνικό Τμήμα.
7. Davallon, J., 1992. *Le muse est- il vraiment un media?* Article.
8. Deloche, B., (2001). *Le muse virtuel*. PUF: Paris.
9. Efland, D.A., (2002). *Art and Cognition Teachers College*, Columbia University New York and London.
10. Foucault, M., 2012. *Ετεροτροπίες και άλλα κείμενα*, μτφρ. Τ. Μπέζελος, Αθήνα: Πλέθρον.
11. Foster, H., 2008. «Για μια έννοια του πολιτικού στη σύγχρονη τέχνη» στο Σταυρακάκης, Σταφυλάκης 2008, 65-83.
12. Fraser, A., 2009. «*From the Critique of Institutions to an Institution of Critique*» στο Alberro, Stimson 2009, 408-417.
13. Gabus, J., 1965. *Aesthetic principles and general planning of educational exhibitions*, International Councils of Museum.
14. Gardner, H., (1991). *The unschooled mind*. Basic Books: New York.
15. Groys, B., 2008. «*The logic of Equal Aesthetic Rights*», Art Power, Καίμπριτζ, MIT Διαθέσιμος στο <https://mitpress.mit.edu>.
16. Hainard, J., 1984. *Objects pretexts, objects manipules, Musée d' ethnographie*, Neuchatel-Switzerland.
17. Heidegger, M., 1969. *Die Kunst and die Raum – L' Art et l' Espace*, St. Gallen

- «*The age of the world picture*» στο *The Question Concerning Technology and other Essays*, Garland, Νέα Υόρκη-Λονδίνο 1977.
 - *Είναι και χρόνος*. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1978 (α' τόμος) και 1985 (β' τόμος).
 - *Η προέλευση του έργου τέχνης*. Δωδώνη, Αθήνα (1950) 1986.
18. Hein, G., (1998). *Learning in the Museum*. Routledge: London.
 19. Hooper Greenhil, E., (1991). *Museum and Gallery Education*. Leicester University Press: London.
 20. Jelinek, A., 2013. *This is not Art: Activism and other «Not art»*, Λονδίνο/Νέα Υόρκη: I.B. Taurus and Co Ltd.
 21. Kund, I., (2009). *Contemporary Theories of Learning* Routledge.
 22. Levine, S., 1972. «*Art Values, Institutions and Culture: An Essay in American Studies Methodology and Relevance*». *American Quarterly*, Vol 24, No 2, 131-165.
 23. Merriman, N., (1999). *Public Archaeology* Routledge: London.
 24. Perkins, D., (2003). *Making Things Visible*.
 25. Pomina, K., 1991. *Collectors and Curiosities Polity*, United States.
 26. Riviere, G.H., (1989). *Cours de Museologie*, Dunod, France.
 27. Schreiner, K., 1985. *Fundamentals of Museology: on the theory and methodology of collecting, preserving, decoding and utilizing musealia*.
 28. Steyerl, H., 2013. «*Είναι το μουσείο εργοστάσιο;*» στο Καραμά, Κοσμαδάκη 2013, 142-162.
 29. Tischman, S., Perkins, D., Jay, E., 1995. *The Thinking Classroom: Teaching and Learning in a Culture of Thinking Allyn and Bacon: Needham*.

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Αλκηστις, (1995). *Μουσεία και σχολεία δεινόσαυροι κι αγγεία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
2. Βογιατζόγλου, Μ., Δρακοπούλου, Μ., Καζολέα, Λ., Καμπάνη-Δετζώρτζη, Δ., Κασδαγλή, Λ., Κεσισόγλου, Ε., Κουζηνόπουλος, Λ., Παπαδημητρίου, Κ.,

- Σιδέρη, Α. (1986). *Ελληνικός Λαϊκός Πολιτισμός*. Τόμος Β΄, Λαϊκές Τέχνες, Μουσική, Χορός, Θέατρο Σκιών. Αθήνα: Γνώση.
3. Δάλκος, Γ., (2000). *Σχολείο και Μουσείο*. Αθήνα: Καστανιώτης.
 4. Δημητρίου, Σ., (2006). *Κριτική διεπιστημονικότητα 2*.
 5. Κιουπκολής, Α., (2013). «*Τα μουσεία ως κοινά: για ένα πολιτισμό πέρα από το δημόσιο και το ιδιωτικό*» στο Καραμπά, Κοσμαδάκη 2013, 40-52.
 6. Μουρατιάν, Ζ., (2004). *Σχέδια εργασίας στην τάξη και στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
 7. Μπάδα, Κ., (2007). *Εισαγωγή στην κοινωνική ζωή των αντικειμένων*. Γιάννενα: Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο.
 8. Νάκου, Ε., (2011). *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός*. Αθήνα: Νήσος.
 9. Παπαγγελή, Δ., (2009). *Επικοινωνιακές προτάσεις για το σχεδιασμό εκπαιδευτικού προγράμματος για το μουσείο της Αρχαίας Ολυμπίας. Μια Μουσειοπαιδαγωγική προσέγγιση*.
 10. Σκόπας, Ν., (1996). *Το περιβόλι της λαϊκής μας παράδοσης*. Αθήνα: Δωδώνη.
 11. Τσιτούρη, Α., (2010). *Μουσεία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Νήσος.
 12. Φουρλίγκα, Ε. & Γαβριηλίδου, Ι., (2010). *Η Εκπαιδευτική Πολιτική του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού: στόχοι, δράσεις και προοπτικές στο Βέμη-Νάκη (2010) Μουσεία και Εκπαίδευση*, Τετράδια 20, Αθήνα: Νήσος.

Πηγές από το Διαδίκτυο

- ✓ <http://www.pz.harvard.edu>
- ✓ <http://www.pz.harvard.edu/vt/visiblethinking>
- ✓ <http://www.pz.harvard.edu/vt/artfu/thinking>
- ✓ <http://www.namuseum.gr/welcome-gr.html>
- ✓ <http://www.namuseum.gr/object-month/2011>
- ✓ <http://www.moma.org/modernteachers>
- ✓ <http://pi-schools.gr/books/dimotiko>
- ✓ www.newhorizons.org
- ✓ www.amio.gr

- ✓ <http://digital/school.minedu.gov.gr/modules/auht/listfaculte.php>